A VOLUME OF THE BOOK OF PRECEPTS BY ḤEFEṢ B. YAṢLIAḤ

By B. Halper, Dropsie College.

HEBREW TRANSLATION

1 a

"זכר את הטומאה נעלמו זה וזה והשתחוה או ששהה כדי השתחואה או שנדבר עם חברו כדי השתחואה או שנכנס לתוספת העזרה ושהה כדי השתחואה אינו חייב על כל אחת ואחת דברי ר̇ ישמע̇ שהיה ר̇ ישמע̇ או̇מ ונעלם ממנו ונעלם ממנו שני פעמים לחייב על היעלם טמאה ועל היעלם מקדש ר̇ אליעזר ור̇ עקיבא או̇מ אינו חייב אילא על טמאה בלבד." ואמרו: "ונעלם ממנו נעלמה ממנו טמאה או יכול נעלם ממנו מקדש תל̇מ לו̇מ ונעלם ממנו והוא טמא על העלם טמאה הוא חייב ואינו חייב על העלם מקדש דברי ר̇ עקיבא ר̇ אליעזר או̇מ השרץ ונעלם ממנו על העלם השרץ הוא חייב אין חייב על העלם מקדש ר̇ ישמ̇ או̇מ ונעלם ממנו ונעלם ממ̇ שני פעמים לחייב על העלם טמאה ועל העלם מקדש." ואמרו: "תניא מנין שאינו חייב אילא על שיש בו ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והיעלם בינתים תל̇מ לו̇מ ונעלם." והתלמוד אומר בבאור ההשתחואה: "א̇מ רבה לא שנו אילא השתחוה כלפי חוץ אבל השתחוה כלפי פנים אף על גב דלא שהא: והא השתחוה קאתני הכי קא̇מ איזו היא השתחואה שאין בה שהייה ואיזו היא השתחואה שיש בה שהיה שאין בה שהייה כריעה שיש בה שהייה פישוט ידים ורגלים וכמה שיעור שהייה פליגי בה ר̇ יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו ר̇ שמעון בן פזי ואמרי לה ר̇ שמעון בן פזי וחד דעימיה ומני ר̇ יצחק בר נחמני ואמרי לה ר̇ שמעון בר נחמני חד א̇מ מכריעה ואילך וחד א̇מ כנגד הפסוק כלו וכל ישראל ראים ברדת הא̇ וג̇." ובפסוק הזה כ"ב מלים.

המצוה התשיעית ממנו. המדליק את הבערה ויצאה ממקום דליקתה ומצאה קוצים ואכלה גדיש או קמה או דבר אחר הנמצא בשדה חיב לשלם דמי הנזק, כמו שכתוב: "כי תצא אש ומצ׳ וג׳." המדליק את הבערה והמביא אותה ושרפה שוים בתשלומי הנזק. אבל אם סבת דליקתה היתה נשיבת הרוח, לא דבר אחר, המביא פטור, כמו שאמרו: "כי תצא אש

1 b

ומצאה קוצ׳ וג׳ כי תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבע׳ פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו." ועוד: "השלח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחיב בדיני שמים שלח ביד פקח הפקח חיב אחר מביא את העצים ואחד מביא את האור המביא את האור חיב בא אחר ולבה המלבה חיב לבתו הרוח כלם פטורין." והמתכוין להדליק ושאינו מתכוין שוים בתשלומים, כמו שאמרו: "אדם מועד לעולם בין שוגג ובין מזיד בין ער ובין ישן סמא את עין חברו ושבר את הכלים משלם נזק שלם." ועוד: "לעשות שאין מתכוין כמתכוין." ואם עברה האש נהר או שלולית שרחב כל אחד מהם שמנה אמות, או שהיה רחב דרך הרבים שש עשרה אמה ומעלה ואכלה איזה דבר, אינו חיב לשלם דמי הנזק או זולתו. אבל אם היה הנהר או השלולית ודרך הרבים פחותים מן השעור הזה חיב לשלם דמי הנזק, כמו שאמרו: "עברה נהר או שלולית שהן רחבין שמנה אמות פטור." ועוד: "עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות או דרך הרבים או נהר פטור." ואמרו: "דרך הרבים מאן תנא אמ׳ רבא ר׳ אליעזר היא דאמ׳ שש עשרה אמה דרך הרבים." ומי שהדליק בערה ברשותו ונתרוממה היא או ניצוציה, או נתחזקה ושרפה רשותו של חברו, צריכים לראות אם היה בשעור גופה, שרצה בו המדליק, כדי לעבר מרשותו אל הרשות שנשרפה, חיב המדליק לשלם את הנזק; אבל אם לא היה בכח גופה כדי לעבר מרשותו אל הרשות שנשרפה, והסבה הגורמת לשרפה היתה רוח זמני, או דבר אחר, שחזק שלהבתה, המדליק פטור, כמו שאמרו: "המדליק בתוך שלו כמה תעבר הדלקה ר׳ אלעזר בן עזריה אומ׳ רואין אותה כאלו היא באמצע בית כור ר׳ אליעזר אומ׳ שש עשרה אמה דרך הרבים ר׳ עקיבה אומ׳ חמשים אמה ר׳ שמעון אומ׳ שלם ישלם המב׳ א׳ ה׳ הכל לפי הדלקה." "אמ׳ רב נחמן אמ׳ רבה בר אבוה אמ׳

2 a

רב הכל לפי גובהה של דלקה אמׄ רב יוסף אמׄ רב יהודה אמׄ שמואל הלכה כרׄ שמעון." והתוספתא אומרת בדבר השעור שתעבר אותו הבערה שהדלקה, כשהיתה הרוח מנשבת, ואכלה איזה דבר: "המדליק בתוך שלו כמה תעבר הדלקה רׄ אליעזר אומׄ שש עשרה אמה דרך הרבים בשעת הרוח שלשים אמה רׄ יהודה אומׄ שלשים אמה בשעת הרוח חמשים אמה רׄ עקיבה אומׄ חמשים אמה בשעת הרוח שלש מאות אמה מעשה בערב שקפץ האור יתר משלש מאות אמה והזיק שוב מעשה שעברה הדלקה את הירדן שהיתה קשה במה דברים אמורים בזמן שקפצה אבל אם היתה מסכסכת והולכת או שהיו עצים מצויים לה אפילו עד מיל הרי זה חייב עברה נהר או גדר או שלולית שהן רחבין שמנה אמות פטור." ואם אכלה גדיש ונשרפו בינתים כלי זריעה או גדיים או כבשים כפותים, או דבר אחר שדרכו להניחו שם, חיב המדליק לשלם דמי כלם. אבל אם נשרף בינתים דבר שאין דרכו להניחו שם, אינו חיב לשלם. ואם אכלה בית דירה חיב לשלם גם דמי כל מה שנשרף בתוכו, כמו שאמרו: "המדליק את הגדיש והיו בו כלים רׄ יהודה אומׄ משלם כל מה שבתוכו וחכמׄ אומׄ אין משלם אילא גדיש של חטים או גדיש של שערים היה גדי כפות לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור ומודים חכמׄ לרׄ יהודה במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים." ואמרו: "רׄ יהודה סבר ישלם כל מה שבתוכו ואפילו ארנקי ורבנן סברי כלים הראויין לה אין שאין ראויין לה לא ומה אינהו מורגין וכלי בקר." וענין דבריו או השדה (משום שכתב או) כל דבר שמניחים בשדות כגון עצים וקנים ואבני הבנין והדומה להם; והמדליק חיב לשלם דמי כלם, כמו שאמרו: "וכן סור של קנים ושל קורות וכן מדביך של אבנים ושל צרורות שהתקינן לסיד שנאׄ או הקמה

2 b

אף האילן בשמע או השדה אפילו לחכה את העפר." ושמנה המצות הללו שנזכרו למעלה, החובה לגבות את התשלומים מפרשת בהן; ורק בארץ ישראל,

לא בגולה, כמו שאמר רבא: "אדם באדם ואדם בשור אין גובין אותו בבבל." כונתו: אדם שהוזק באדם ואדם שהוזק בשור. ואם עלתה בידי ראובן בחוץ לארץ ותפש משמעון התשלומים הנגבים בארץ ישראל, והתאונן שמעון על זה אל השופט, אין השופט צריך להוציאם מראובן ולהחזירם לשמעון, כמו שאמרו: "השתה דאמרת פלגא נזקא קנאסא האיי כלבא דאכל אמרי ושונארא דאכלה תרנגולא משונה הוא ולא מגבינן בבבל ואו תפש לא מפקינן מיניה." ואמרו: "ההוא גברא דאלם ידא דינוקא אתא לקמיה דראבא אמ̇ לו לישמו ליה כעבדא היכי דאיין רבא הכי והא רבא הוא דאמ̇ כל ששמין אותו כעבד אין גובין אותו בבבל אין הכי נמי ואילא שאני הכא דאקדם ניזק תפש." ואם התאונן [ראובן] על שמעון, יכריח השופט את שמעון לרצות את ראובן. והרצוי בזה אינו קצוב כמו שהוא קצוב בארץ ישראל. ושעורו בחוץ לארץ כפי שיפשרו ביניהם הנאמנים שבאנשי המקום, לפי השגת ידי בעלי הדין בזמן ההוא. ואם מאן שמעון לקבל עלין את הדין מנדים אותו. אבל אם שמעון קבל עליו וראובן אינו רוצה להתפשר מעידים לטובת שמעון. ואם בקש ראובן להביא את שמעון לארץ ישראל להשפט עמו שם שומעים לו. ואם מאן שמעון ללכת עמו מנדים אותו, כמו שאמרו: "ואי אמ̇ אזמניה לדינא בהדי לארץ ישר̇ מזמנינן ליה ואו לא אזיל משמתינן ליה ובין כך ובין כך משמתינן ליה לסלוקיה הזיקיה מדר̇ נתן דתניא ר̇ נתן אומ̇ מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ויעמיד סלם רעוע בתוך ביתו תלמ̇ לומ̇ ולא תשים דמים בביתך." נשלם באורנו של החלק השלישי הכולל תשע המצות שנזכרו למעלה.

החלק הרביעי כולל אחת עשרה מצות שאין חובה לעשותן בזמן הזה

3 a

לא בארץ ישראל ולא בחוצה לה. מהן תשע מצות עשה ושתי מצות לא תעשה.

המצוה הראשונה ממנו. אם שור שלא נודע לנגח נגח איש, ומת האיש ההוא, חיבים לסקל את השור ואסור לאכל את בשרו. ובעליו נקי מזה, כמו שכתוב: "וכי יגח שור את איש וג." ובקבלה נכלל שנגיפה ונשיכה ורביצה ובעיטה שוות בתורת נגיחה, כמו שאמרו: "כנוס שורך ואני אשמרנו

החק חייב הזיק פטור כנוס שורך ושמרו הוזק פטור הזיק ר' מאיר אומ' משלם נזק שלם וחכמ' אומ' על השן ועל הרגל משלם נזק שלם על נגיחה ועל נגיפה ועל נשוכה ועל רבוצה ועל בעוטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק." וצריכים לסקל את כל אחת מהבהמות בין שדרכן לטרף ובין שאינן טורפות, וכן הדין במיני העופות, כשעשו באדם כמעשה השור הנגח, שסוקלים אותו בשביל זה, כמו שאמרו: "לעשות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור." ואם מכרו הבעלים את השור הזה או הקדישוהו, קודם שעמדו בדין בשבילו מותר, אבל אחרי כן אסור, כמו שאמרו: "שור תם שהמית עד שלא עמד בדין מכרו מכור והקדשו מוקדש שחטו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי קדמו בעלי חובות והנהיגוהו בין חב עד שלא הזיק ובין הזיק עד שלא חב מה שעשה עשוי ומשעמד בדין מכרו אינו מכור הקדישו אינו מוקדש שחטו ונתנו במתנה לא עשה כלום קדמו בעלי חובות והנהיגוהו בין חב עד שלא הזיק ובין הזיק עד שלא חב לא עשה כלום לפי שאינו משתלם אילא מגופו." ואסור להקריבו, אבל ימכר ויוציאו דמיו לבדק הבית, או יעזב לנפשו וישמש לקדש. ודבריו את האיש או את האשה יכללו גם כן טמטם ואנדרגנוס וקטנים, כמו שאמרו: "אין לי אילא איש ואשה מנין לרבות קטן וקטנה וטומטום ואנדרגנוס תלמ' לומ' את האיש או את האשה." ואם לִמְּדוּ את השור הזה לנגח, והרגל לעשות כזה, כגון שור האצטדין, ונגח והמית, אין צריכים להמיתו, כמו שאמרו: "שור האצטדין אינו חייב מיתה שנ' כי יגח ולא שיגיחוהו." ועוד: "שור האצטדין כשר לגבי מזבח מפני

3 b

שהוא כמעוסה." ולחזק דבריו "ולא יאכל את בשרו" נוסף גם האסור להנות ממנו. וכן הדין גם במקצת הדברים האסורים שנאמר בהם "לא יאכל," "לא תאכל," "לא יאכלו," לא בכלם, כמו שאמרו: "אמ' ר' אלעזר כל מקום שנ' לא יאכל לא תאכל לא יאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך הכתוב בנבלה לגר אשר בשעריך ולגוי במכירה דתניא לא תאכלו כל נבלה." ולרבותינו בזה באורים ופרטים שנזכירם בקצרה בשביל אריכותם. ובעל השור נקי — פטור הוא מכל יתר

התוצאות. והדברים שבבעל השור המועד, רצוני לומר, שהועד עליו שהנו שור נגח, חיב בהם, אין בעל השור שלא נודע שהנו נגח, רצוני לומר תם, חיב בכלם. והדברים שבבעל השור המועד חיב בהם הם חמשה. צריך הוא לעדות עדים שיעידו עליו. חיב לשלם נזק שלם וצריכים להמית את השור אם נגח בכונה; אבל אם לא נתכוין לנגח אינו חיב מיתה, אלא משלם את הכפר. חיב לשלם לעבד שלשים שקלים. חיב להחזיר דמי הנשחת. וצריך לשלם מכספו. וכלם חמשה דברים. והדברים שבבעל השור שלא נודע לנגח חיב בהם הם שנים. האחד מהם: חיב לשלם חצי דמי הנשחת והנפסד; ואם נגח והמית ולא התכוין לנגח את ההרוג, אינו חיב מיתה. והשני: צריך הוא לשלם מגוף המזיק, לא מכספו, כמו שאמרו: "חמשה דברים בין שור תם למועד מועד צריך עדים ותם אין צריך עדים מועד משלם את הכופר ותם אינו משלם את הכופר מועד משלם שלשים סלע ותם אינו נותן שלשים סלע מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק מועד משלם מן העלייה ותם משלם מגופו." ועוד: "יש חייב בכפר ופטור מן המיתה ויש שחייב במיתה ופטור מן הכפר יש שחייב בזה ובזה ויש פטור מזה ומזה מועד בכונה חייב בזה ובזה תם שלא בכונה פטור מזה ומזה מועד שלא בכונה חייב בכפר ופטור מן המיתה תם בכונה חייב במיתה ופטור מן הכפר." **המצוה והשניה ממנו.** מי שיש לו שור נגח

4 a

מתמול שלשום והתרו בו שישמרנו ולא שמרו, והמית איש, חיבים לסקל את השור, וגם הוא ראוי למיתה בידי שמים. ואם חיבוהו לתת כפר הנגח יתן כל מה שהושת עליו בפשרה, כמו שכתוב: "ואם שור נגח הוא מתמול שלשום וג׳ אם כפר יו׳ ע׳ וג׳ או בן יג׳ וג׳." כונת מתמול שלשום — שלשה ימים רצופים, כמו שאמרו: "ר׳ יהודה אומ׳ מועד שהעידו בו שלשה ימים זה אחר זה." ועוד: "יום ואמש ושלפניו." והועד בבעליו — גם בפני השופט, כמו שאמרו: "לעולם אין נעשה שור מועד עד שיעידוהו בפני הבעלים ובפני בית דין העידוהו בפני הבעלים ולא בפני בית דין בפני בית דין ולא בפני הבעלים אין נעשה שור מועד עד

שיעידוהו בפני בעלים ובפני בית דין העידוהו בפני שנים יום ראשון ובפני שנים יום השני ובפני שנים יום השלישי הרי אלו ג׳ עדיות והן עדות אחת." ולא ישמרנו בעליו — אם לא שמרו בשחיטה, כמו שאמרו: "ר׳ אליעזר אומ׳ אין לו שמירה אילא סכין." וגם בעליו יומת — מיתה בידי שמים, כמו שאמרו: "שור שנגח את האדם ומת מועד משלם את הכפר ותם פטור מן הכפר וזה וזה חיבין מיתה וכן בבן וכן בבת." ואמרו בבארם את הדבר הזה: "אתה אומ׳ בידי שמים או אינו אילא בידי אדם וכשהוא אומ׳ לא תקחו כפר לנפש רוצח וג׳ הא אין נותנין פדיון למומתין בידי אדם אבל נותנין פדיון למומתין בידי שמים." ועוד אמרו: "אמ׳ חזקיה וכן תנא דבי חזקיה מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואין אתה הורגו על רציחת שורו." אם כפר יושת עליו — בית דין מכריחים אותו שירצה את בעל דינו, כמו שאמרו: "יכול אם אמר לו מנה יהא נותן לו מנה ואם אמ׳ מאה מנה יהא נותן מאה מנה נאמר כן יושת עליו ונאמר להלן ישית מה יושת עליו האמור להלן בבית דין אף האמור כן בבית דין." ובקבלה נכלל שעשרים דברים שהתורה לא הזכירתם, אין אנו מענישים את העושה אותם, אלא האלהים יתברך יענש אותו. המבעת את חברו בדבר שהטריף את דעתו, כמו שאמרו: "המבעת את חברו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." המבעת בהמת חברו ונשתטתה, כמו שאמרו: "המבעית בהמת חברו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." המלעיט בהמת חברו מאכל רותח או דבר מר

4 b

או צאה או סם המות, כמו שאמרו: "הלעיטה חלתית הרדופני וסם המות וציאת התרנגולין פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." הנותן אפר פרה אדמה ומה שמזים ממנה לעשות בה אחת המלאכות, והמשקה את אחת הבהמות מי חטאת, כמו שאמרו: "העושה מלאכה במי חטאת ובאפר חטאת והנותן מי חטאת לפני בהמת חברו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." שליח בית דין שנצטוה להכות מלקות ארבעים והכה מכה אנושה, כמו שאמרו: "שליח בית דין שהכה ברשות בית דין והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." רופא אמן שרפא ברשות בית דין והזיק, כמו שאמרו: "רופא אומן שרפא ברשות בית דין

והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים." ממחה באחת החכמות שצוה לחתך עובר מת ממעי אשה כדי שלא תמות בשבילו והזיק לה בינתים, כמו שאמרו: "המחתך את העובר במעי אשה ברשות בית דין והזיק פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים." הפורץ גדר כדי שתרעינה דרך בו בהמות חברו. הכופף קמה או תבואה אחרת של חברו בפני דליקה שחממתה ויבשתה או שרפתה. השוכר עדים להעיד. המכחד עדות הצריכה לחברו והיא לרעתו; כמו שאמרו: "אמ׳ ר׳ יהוש׳ בן לוי ארבעה דברים העשה אותם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואילו הן הפורץ גדר בפני בהמת חברו והכופף קמתו של חברו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר לחברו להעיד והיודע עדות לחברו ואינו מעיד לו." השולח את הבערה ביד חרש שוטה או קטן והזיקה, כמו שאמרו: "השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים." מי שנשבר כליו בדרך הרבים ולא אספו, וההולך שם יעצר בשבילו, כמו שאמרו: "נשברה כדו ולא סלקה פטור מדיני אדם וג׳." המתרשל להעמיד בהמתו שנפלה ולא הקימה, כמו שאמרו: "נפלה גמלו ולא העמידה פטור מדיני אדם וג׳." הַמְצַוֶּה להמית נפש נקיה ונהרגה על ידי זה, כמו שאמרו: "תניא האומר לשלוחו צא והרג את הנפש הוא חייב ושולחו פטור שמאי אומ׳ משום חגי

5 a

הנביא שולחו חייב שנ׳ ואתו הרגת בחרב בני עמון וג׳ מאי שולחו חייב חייב בידי שמים." ואמר ר׳ שמעון בדבר החיובים, כשהזיקה הבהמה ברשות בעליה וברשות שאינה של בעליה וברשות המשותפת לבעל המזיק ולבעל הנזק, וכיוצא בזה: "ארבעה דברים היה ר׳ שמעון בן אלעזר אומ׳ בנזקין כל מקום שיש רשות לניזק ולא למזיק חייב בכל למזיק ולא לניזק פטור מן הכל לזה ולזה כגון חצר השותפין והבקעה על השן והרגל פטור על נגיחה ועל נגיפה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק וכל מקום שאין רשות לא לזה ולא לזה כגון חצר שאינה של שניהם על השן ועל הרגל משלם נזק שלם ועל נגיחה ועל נגיפה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם

ותם משלם חצי נזק ר׳ אלעזר ור׳ שמעון אומ׳ ר׳ טרפון אומ׳ על הכל משלם נזק שלם וחכמ׳ אומ׳ על השן ועל הרגל משלם נזק שלם ועל נגיחה ועל נגיפה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק.״ ויש בזה דיוקים שהזכירו רבותינו. וההוכחה ששתי המצות הללו אינן חובה עלינו בזמן הזה היא מה שאמרו: ״דיני נפשות בעשרים ושלשה הרבע והנרבע בעשרים ושלשה שנ׳ והרגת את האשה ואת הב׳ ואומ׳ ואת הבהמה תהרגו שור הנסקל בעשרים ושלשה שנ׳ השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כן מיתת השור.״ והיכלת לדין כל הדברים הללו נפסקה מבני אדם בארבעים השנים האחרונות שהבית השני היה קים, כמו שאמרו: ״ארבעים שנה קודם חרבן הבית גלתה לה סנהדרי וישבה בחנות למאי הילכתא אמ׳ ר׳ יצחק בר אבדימי שלא דנו דיני נפשות.״ ועוד אמרו: ״ר׳ שילא נגדיה לההוא גברא דבעל גויה אזל אכל ביה קירצה בי מלכא איכא גברא חד ביהודאי דקא דאין כי לא נקוט הרמנא ממלכא איתיה לר׳ שילא אמרי ליה אמאי צערתיה להאיי גברא דבעל חמאר אי הכי בר קטלא הוא אמ׳ להו מיכי חרוב בית המקדש לית לן רשותא למידן דיני נפשות.״

המצוה השלישית ממנו.

אם עדת ישראל חטאו בשגגה ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחד

5 b

הדברים האסורים ואשמו בדבר אשר עשו, חיב הקהל להביא אל אהל מועד פר לחטאת. וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראשו. אחר כך ישחט, והכהן המשיח יזה מדמו אל פני הפרכת שבע פעמים, ונתן ממנו על קרנות מזבח הקטרת. והנותר ישפך אל יסוד מזבח העולה. והקטיר על המזבח חלבו וכליותיו והיותרת על כבדו. וכפר להם ונסלח להם. והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן, וישרף שם, כמו שכתוב: ״ואם כל עדת ישראל יש׳ ונע׳ וג׳ ונודעה החטאת וג׳ וסמכו זקני הע׳ וג׳ והביא הכהן וג׳ וטבל הכהן וג׳ ומן הדם וג׳ ואת כל חלבו וג׳ יעשה לפר וג׳ והוציא את הפר וג׳.״ דבריו ״עדת ישראל״ ו״עיני העדה״ ו״זקני העדה״ יכללו הכתה העליונה של השופטים, כמו שאמרו: ״עדת ישראל העדה המיוחדת בישראל ואיזו זו סנדרין גדולה היושבת בלשכת

הגזית." ועוד: "פר שנא כן קהל ונאמר להלן קהל מה קהל האמור להלן בית דין אף כן בית דין." וענין "ונעלם דבר" חלק מן המצוה ולא מצוה כלה, כמו שאמרו: "ונעלם דבר ולא שתתעלם מצוה כלה." ואמרו: "הורו בית דין לעקר את הגוף אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אין עבדה זרה בתורה הרי אילו פטורין הורו לקיים מקצתן ולבטל מקצתן הרי אילו חייבין כאיזצד אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים פטור יש עבדה זרה בתורה אבל המשתחוה פטור הרי אילו חייבין שנ׳ ונעלם דבר דבר ולא כל הגוף." "הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת הרי אילו חייבין כאיזצד יש דם בתורה אבל אין חייבין אילא על הדם הקרב לשמים יש חלב בתורה אבל אין חייבין אילא על חלב הקרב לשמים יש פגול בתורה אבל אין חייבין אילא על פגול שבשלמים הרי אילו חייבין." ואמר "מכל מצות יי׳" להבדילן ממה שאינו מצות יי׳, כמו שאמרו: "מצות יי׳ ולא מצות המלך ולא מצות בית דין." ודבריו "אשר לא תעשינה" ענינם דברים שאם נעשו בזדון, לא בשגגה, היה העושה אותם חיב להכרת מאת יי׳ (רצוני לומר כרת), כמו שאמרו: "אין חייבין אילא על דבר שזדונו כרת ועל שגגתו חטאת." וזה הוא כגון העושה מלאכה ביום

6 a

הכפורים והאכל חמץ בפסח וערל שלא מל וכיוצא בהם. והסמיכה צריכה להיות בקרבן הזה וגם בקרבן שעירי עבדה זרה, אבל לא בקרבנות צבור אחרים, כמו שאמרו: "וכל קרבנות ציבור אין בהן סמיכה חוץ מפר הבא על כל המצות ושעירי עבדה זרה." ועוד: "אמ׳ ראבינא גמירי שתי סמיכות בצבור." וצריכה להיות בשתי ידי הסומך, כמו שאמרו: "סמיכה ידו על הראש ובשתי ידיו." ושלשה מראשי העדה צריכים לעשות זאת, כמו שאמרו: "עדה המיוחדים שבעדה. וסמכו זקני הרי שנים ואין בית שקול הרי שלשה." ופני הזובח צריכים להיות מועדות בשעת השחיטה כלפי מזרח, כמו שאמרו: "כהן גדול היה עומד במזרח ופניו כלפי מערב." והפר ישחט כלפי המזבח הצפוני, כמו שאמרו: "לפי יי׳ בצפון." וכונת מחוץ למחנה — מחוץ לכל מחנותיהם, כמו שאמרו: "חוץ לשלש מחנות."

המצוה הרביעית ממנו.

אם נשיא יחטא ועשה בשגגה אחד הדברים האסורים ואשם, ואחר כך הודע אליו חטאתו, חיב להביא את קרבנו שעיר עזים תמים. וסמך ידיו על ראשו, ושחטו במקום אשר ישחט את העולה. ולקח הכהן מדמו באצבעו ונתנו על קרנות מזבח העולה. והנותר ממנו ישפך אל יסורו. והקטיר את כל חלבו כחלב זבח השלמים. וכפר עליו הכהן מחטאתו

ונסלח לו, כמו שכתוב: "אשר נשיא יחטׄ וגׄ או הודע אליו וגׄ וסמך ידו וגׄ ולקח הכהן וגׄ ואת כל חלבו וגׄ." וכונת המלה נשיא היא מלך, כמו שאמרו: "איזה הוא נשיא זה המלך שנׄ ועשה אחת מכל מצות יׄי אלהיו. ולהלן הוא אוׄ למען ילמד ליראה את יׄי אלהיו מה אלהיו האמור להלן נשיא שאין על גביו אילא יׄי אלהיו אף אלהיו האמור כן נשיא שאין על גביו אילא יׄי אלהיו." וכונת או הודע אליו חטאתו — שידע הוא בעצמו בחטאתו, כמו שאמרו: "הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים מנין אפילו אמרו לו שנים תלׄמ לוׄמ הודע אליו ולא אשר יאמרו לו אחרים." והקרבן הזה חובה עליו בהיותו מלך, ולא קודם לכן, כמו שאמרו: "נשיא יחטא כשיחטא והוא נשיא ולא כשיחטא והוא הדיוט." ואם היה חיב להביא קרבן

6 b

כזה בהיותו מלך, ואחר כך הורידוהו ממלכותו קודם שהקריבהו, צריך להביאו אחר כך, כמו שאמרו: "כהן משיח שחטא ואחר כך עבר ממשיחותו וכן הנשיא שחטא ואחר כך עבר מגדולתו משיח מביא פר ונשיא מביא שעיר."

אבל אם חטא את החטא הנזכר למעלה אחר שפסקה מלכותו, חיב להביא קרבן כהדיוט, כמו שאמרו: "כהן משיח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא וכן הנשיא שעבר מגדולתו ואחר כך חטא כהן משיח מביא פר והנשיא כהדיוט."

המצוה החמשית ממנו.

אם אחד מעם הארץ יחטא בשגגה ועשה אחד הדברים האסורים, ואחר כך הודע אליו חטאתו, חיבׄ להביא את קרבנו נקבה מן העזים או מן הכבשים לחטאת. וסמך ידיו על ראשה. אחר כך תשחט במקום העולה. ונתן הכהן מדמה באצבעו על קרנות מזבח העולה, והנותר ישפך אל יסודו. ויוסר חלבה כאשׄר הוסר

חלב קרבן השלמים, והקטיר עליו. וכפר עליו הכהן ונסלח לו, כמו שכתוב: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ וג' או הודע אליו חטאתו וג' וסמך את ידו וג' ולקח הכהן מדמה וג' ואת כל חלבה וג' ואם כבש וג' וסמך את ידו וג' ולקח הכהן מדם החט' וג' ואת כל חלבו וג'." הקרבן הזה חובה גם על תלמיד חכם שעשה בהוראת עצמו, לא בהוראת בית דין; אבל העושה בהוראת בית דין, אין הבדל אם היה תלמיד חכם או לא, חובת הקרבן מסתלקת ממנו, כמו שאמרו: "תולה בעצמו חיב תולה בבית דין פטור כאיזצד הורו בית דין וידע אחד מהם שטעו או תלמיד ראוי להוראה כשמעון בן עזי וכשמעון בן זומא והלך היחיד ועשה על פיהם יכול יהא חייב תלמ' לומ' בעשותה תולה בעצמו חייב תולה בבית דין פטור." ועוד: "הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם בין שעשו ועשה עמהם ובין שעשו ועשו אחריהם ובין שלא עשו ועשה

7 a

הרי זה פטור מפני שתלה בבית דין." ובדבריו מעם הארץ יחד את המלך והכהן ולא כללם ב"נפש" שנאמר בה "ואם נפש אחת תחטא," והוציאם מן הדין הזה, כמו שאמרו: "מעם הארץ פרט לנשיא." בדבריו "בעשותה אחת" רוצה לומר כל המעשה כלו שחיבים עליה קרבן, לא מקצתו. ואם עזרו אנשים רבים איש לרעהו ועשו בשגגה את כל המעשה שהעושה אותו חיב קרבן, אין כל אחד מהם, ולא כלם יחדו, חיבים להביא קרבן, כמו שאמרו: "תניא המוציא ככר לרשות הרבים חייב הוציאוהו שנים ר' מאיר מחייב ר' יהודה אומ' אם לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין ואם לאו פטורין ר' שמעון אומ' אף על פי שלא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים פטורין מנא הני מילי דתנו רבנן בעשתה אחת בעשה כלה ולא בעשה מקצתה הא כאיזצד שנים אוחזין במלגז ולוגזין בכרכר ושובטין בקולמוס וכותבין בקנה והוציאוהו לרשות הרבים יכול יהו חייבין תלמ' לומ' בעשתה בעגול של דבלה והוציאוהו לרשות הרבים בקורה והוציאוהו לרשות הרבים ר' יהודה אומ' אם לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חיבין ואם לאו פטורין ר' שמעון אומ' אף על פי שלא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים פטורין לכך נאמר

בעשתה יחיד שעשה חייב שנים שעשו פטורין." ודבריו במצוה הזאת "מצות יי" וגם "או הודע אליו" שוים בחובתם לדבריו "מצות יי" וגם "או הודע אליו" שנאמרו בבאור שתי המצות הקודמות למצוה החמשית הזאת.

המצוה הששית ממנו. מי שחטא ועשה דבר אשר לא יעשה ולא ידע שאשם חיב להביא איל תמים מן הצאן לקרבן אשם אל הכהן. וכפר עליו על שגגתו ונסלח לו, כמו שכתוב: "ואם נפש כי תחטא ועש׳ וג׳ והביא איל תמים מ׳ וג׳ אשם הוא וג׳." בקבלה נכלל שהחטא הזה והשגגה קרו לאיש שהיו לפניו שני מיני מאכל, אחד מהם אסור והשני מותר, ואכל מאחד מהם ולא ידע מאיזה מהם

7 b

אכל; או שהיו אשתו ואחותו אצלו, ובא על אחת מהן ולא ידע על איזו מהן בא; או עשה מלאכה ולא ידע אם עשה אותה בזמן התר או בזמן אסור, כמו שאמרו: "חלב ושמן לפניו אכל את אחד מהן ואין ידוע איזה מהן אכל אשתו ואחותו עמו בבית שגג באחת מהן ואין ידוע באיזה מהן שגג שבת ויום טוב עשה מלאכה באחת מהן ואין ידוע באיזה מהן עשה מביא אשם תלוי." ואם אכל בשגגה דבר שהאוכל אותו בזדון חיב כרת צריך להביא, כשהברר לו מעשהו, קרבן חטאת ועל ספקו קרבן אשם תלוי, כמו שאמרו: "דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ספקו אשם תלוי. ר׳ עקיבא אומ׳ האוכל חלב מביא חטאת בסלע ספק אכל ספק לא אכל מביא אשם תלוי בשני סלעים. חתיכה של חלב וחתיכה של בשר נותר אכל את אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל מביא חטאת ואשם תלוי." ואם אחרי שהביא את הקרבן הברר לו שחטא או שנודע לו שלא חטא צריכים לאחר את שחיטת הבהמה שהוכנה לקרבן כדי שיפל בה מום בעת שתרעה, ותמכר בשביל זה ויקנו בדמיה בהמה אחרת להקריבה קרבן נדבה, כמו שאמרו: "המביא אשם תלוי ואחר כך נודע לו שחטא או נודע לו שלא חטא מה יעשה יצא וירעה בעדר דברי ר׳ מאיר וחכמ׳ אומ׳ ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה."

המצוה השביעית ממנו. אם עדה תשגה בעבודה זרה חיבים להביא אל הכהן

פר לעולה ומנחתו ונסכו כמשפט, ושעיר עזים לחטאת. וכפר להם ונסלח להם, כמו שכתוב: "וכי תשגו ולא תעשו וג׳ את כל אשר צוה יי׳ וג׳ והיה אם מעיני העד׳ וג וכפר הכהן וג׳ ונסלח לכל עדת וג׳." כבר הזכרנו בבאור "ואם כל עדת יש׳ וג׳" שהכתוב מדבר בסנהדרין, וגם המצוה הזאת מדברת בהם, כמו שאמרו: "נאמר כן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה האמורה להלן כלם ראויין להוראה אף עדה האמורה כן עד שיהיו כלם ראויין להוראה." והשגגה הזאת בעבודה זרה היא. ההוכחה על זה היא דבריהם: "אתה אומ׳ בעבודה זרה הכתוב

8 a

מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות שבתורה תלמ׳ לומ׳ והיה אם מעיני העדה נע׳ וג׳ ייחד הכתוב מצוה זו ואמרה בפני עצמה ואיזו זו עבודה זרה."

המצוה השמינית ממנו.

אם נפש תחטא בשגגה בעבודה זרה חיבת להקריב עז בת שנתה לחטאת. וכפר עליה הכהן ונסלח לה, כמו שכתוב: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה וג׳ וכפר הכהן על הנפש הש׳." וההוכחה שהמשנה הזה של השוגג היה בעבודה זרה היא דבריהם: "ואם נפש אחת תחטא בש׳ עבודה זרה היתה בכלל כל המצות שהיחיד מביא עליה כשבה או שעירה נשיא שעיר משיח ובית דין מביאין פר הרי הכתוב מוציאה מכללה להחמיר עליה ולדין בקבעה שיהו היחיד נשיא ומשיח מביאין עליה עז בת שנתה לחטאת לכך נאמרה פרשה זו."

המצוה התשיעית.

אם איש גנב ואין ידו משגת להשיב את הגנבה והכפל או שוים לבעליה, מְצֻוֶּה הוא להמכר כדי שישלם לגנבו, כמו שכתוב: "שלם ישלם ואם אין לו וג׳." כבר בארנו את המצוה הזאת באור מספיק בתוך באורנו "כי תקנה עבד עב׳" בראשית הספר השני, ואין לנו צרך להזכיר דבר כאן. נשלמו באורי תשע המצות שהנן מצות עשה מן אחת עשרה המצות שנזכרו למעלה בחלק הזה. החלק השני ממנו הכולל שתי מצות לא תעשה. **הראשונה והשניה ממנו.** מי שנצטוה להביא עשירית האיפה, שנזכרה בפרשת "ונפש כי תחטא ושמ׳ וג׳."

נאסר לצקת עליה שמן ולשים עליה לבונה, כמו שכתוב: "לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה." בקבלה נכלל שאף על פי שאסור לו לכהן לצקת על הקרבן הזה שמן ולבונה קודם שהקריבהו, מותר לו לשים שמן עליו אחרי שהקריב ממנו מה שצריך להקריבו. ואם שם עליו לבונה קודם שהקריבהו, מותר לו להקריב את הצריך הקרבה, אחרי שלקט את הלבונה, כמו שאמרו: "יכול אם נתן לבונה פסל תל׳ לומ׳ כי חטאת ה׳ מפני מכשיר לבונה מפני שהוא

8 b

יכול ללקטה ופוסל בשמן שאין יכול ללקטו." ואמרו בשמן גם כן: "עליה אין נותן נותן הוא על שיריה." נשלם באורנו של החלק הרביעי הכולל אחת עשרה מצות שנזכרו למעלה.

הספר הרביעי מן המצות שחבר ראש כלה חפץ בן יצליח בדבר הקרבנות הקרבים לנדבה, ובדבר האסור שחל על מי שאינו מזרע אהרן להקריב קרבנות על המזבח, ובדבר נדרי כסף וערכי הנפשות, וכיוצא בזה; כולל שלשים ושש מצות הנחלקות לשלשה חלקים.

הראשון מהם כולל שמנה עשרה מצות בדבר הקרבנות המובאים מן הבהמות ואין חובה לעשותן בזמן הזה; והן נחלקות לשני חלקים: הראשון מהם כולל עשר מצות עשה, והשני כולל שמנה מצות לא תעשה. החלק השני כולל שבע מצות בדבר הקרבנות המובאים מן הדגן וכיוצא בזה, ואין חובה לעשותן בזמן הזה; והן נחלקות לשני חלקים: הראשון מהם כולל חמש מצות עשה והשני כולל שתי מצות לא תעשה.

החלק השלישי כולל אחת עשרה מצות בדבר הנכסים, וערכי הנפשות, וכיוצא בזה, והן נחלקות לשני חלקים: הראשון מהם כולל שמנה מצות, חמש מהן מצות עשה ושלש מצות לא תעשה, שאין חובה לעשותן בזמן הזה; והשני כולל שלש מצות עשה שחובה לעשותן בכל זמן ומקום. וכלן שלשים ושש מצות. **באור החלק הראשון.**

המצוה הראשונה מן עשר המצות שהנן מצות עשה.

המתנדב להקריב עולה מן הבקר מְצֻוֶּה להביא זכר תמים שאין בו מום

אל אהל מועד. אחר כך יסמך ידיי על ראשו לכפר עליו. אחרי־כן ישחט ודמו יזרק סביב על המזבח אשר אצל פתח אהל מועד. אחר כך יפשט וינתח לנתחיו, וישרף באש על המזבח אחרי שרחצו את קרבו וכרעיו במים, כמו שכתוב: "אם עלה קרבנו מן הבקׄ וגׄ וסמך את ידׄ וגׄ והפשיט וגׄ ונתנו וגׄ וערכו וגׄ וקרבו וכרעיו וגׄ." דבריו "אל פתח וגׄ" מכונים שצריך להיות שם בעת שמקריבים את קרבנו בין שרצה ובין שמאן, כמו שאמרו: "יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול על כרחו תלמׄ לומׄ לרצונו

9 a

הא כאיזצד כופין אתו עד שיאמר רוצה אני." וענין דבריו "וסמך ידו על ראש הפׄ וגׄ" במקום המיחד, לא זולתו, כמו שאמרו: "במקום שסומכין שוחטין." וכונת דבריו "ונרצה לו" כפרה על עברת מצות עשה שלא הזכיר לנו הכתוב ענש העובר עליה, כגון "ועשית מעקה," "ועשו להם ציצית," וכיוצא בהן; וכפרה על עברת מצות לא תעשה שאפשר לתקנה, ותקנה, כגון "לא תקח האם על הבנים וגׄ שלח תשלח וגׄ," "ולא תותירו ממׄ עד בׄ," וכיוצא בהן, כמו שאמרו בזה: "מלמד שהמקום נרצה לו על מה המקום נרצה לו אם תאמר על דברים שחיבין עליהן מיתת בית דין מיתה בידי שמים כרת בידי שמים מלקות ארבעים חטאות ואשמות הרי ענשן אמור על מה המקום מרצה על מצות עשה ועל מצות לא תעשה שיש בהם קום עשה." והכפרה תשלם אחרי שהתודה והסיר ידיו, כמו שאמרו בזה וגם בדבר הסמיכה: "כאיזצד סומך זבח עומד בצפון ופניו במערב וסומך במערב ומניח שתי ידיו בין שתי קרניו של זבח ולא היה מניח ידיו על גבי החזה ולא היה מניח ידיו זו על זו ולא היה דבר חוצץ בין ידים לקרנות ומתודה עליו עון עבירה על חטאת עון חטאת על אשם עון אשמה על עולה עון לקט ושכחה ופיאה שאין להם ודוי דברי רׄ יוסי הגלילי אומׄ לו רׄ עקיבה על מה עולה מכפרת דברים שיש בהן ענש אמור לא תעשה שלהן אמורה על מה עולה מכפרת על מצות עשה ועל מצות לא תעשה שיש בהן קום עשה." ומלת "ושחט" סתומה: התיר לכהן וגם לזר לשחט, כמו שאמרו: "שחיטה בכל כשרה בנשים ובזרים ובעבדים

ובטמאים ואפילו בקדשי קדשים ובלבד שלא יהיו הטמאים נוגעין בבשר." אבל דבריו "והקריבו בני אהרן הכהנים א̇ ה̇" כונתם שהעבודה הזאת מיחדת לכהנים, לא לזרים, כמו שאמרו: "מקבלה ואילך מצות כהנה, אבל שחיטה כשרה בכל אדם." וכונת המלה "סביב" שיזה את הדם על קרן המזבח אשר במערב ודרום, וגם על הקרן אשר בצפון ומזרח, כמו שאמרו: "שתי מתנות שהן ארבע." ועוד:

9 b

"יכול יקיפנו כחוט תלמ̇ לומ̇ וזרקו הא כאיזצד הפסִיק ארבע מתנות סביב." ודבריו "ונתח אותו לנתחיו" ענינם אברים מיחדים, והם הראש והידים והדפנים והצואר והרגלים והחזה והגב והקרב והירכים, כמו שאמרו: "חותך את הראש ונותנו למי שזכה בו חותך את הכרעים וג̇ חותך את הידים עלה לרגל הימנית חותכה וג̇ נטל את הקרבים וג̇ נטל את החזה וג̇ עלה לדופן הימנית וג̇ בא לו לגרה וג̇ בא לו לדופן השמאלית וג̇ בא לו לעוקץ וג̇ נטל רגל השמאלית וג̇." וערכו על האש — כל עצים שיהיו, חוץ מעצי זית וגפן, כמו שאמרו: "כל העצים כשרים חוץ משל זית ושל גפן אבל באלו רגילים במרכוות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן."

המצוה השניה ממנו.

המתנדב להקריב עולה מן הצאן

מצוה להביא זכר תמים אשר אין בו מום. אחר כך ישחט על ירך המזבח צפונה לפני יי̇. וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב. אחר כך ינתח לנתחיו וישרף אחרי שרחצו את קרבו וכרעיו, כמו שכתוב: "ואם מן הצאן קר̇ וג̇ ושחט וג̇ ונתח אתו וג̇ והקרב והכרעים וג̇." וענין "ונתח" אברים מיחדים, כמו שאמרנו למעלה בבאורנו במצוה שלפני המצוה הזאת. אחר כך יעלו אותם כמו שהם על המזבח, כמו שאמרו: "לנתחיו אין נתחים לנתחיהם."

המצוה השלישית ממנו.

המתנדב להקריב עולה מן העוף

מצוה להביא מן התורים או בני היונה. והכהן יקריב אותו על המזבח. אחר כך ימלק את ראשו ויקטירו על המזבח וימצה דמו על קיר המזבח אחרי שהסיר המראה והנוצה. וישליך אותו אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן. אחר כך ישסע כנפיו ולא יבדילן, ויקטירו על המזבח, כמו שכתוב: "ואם מן העוף על̇ ק̇ וג̇ והקריבו הכהן וג̇ והסיר את מ̇ וג̇ ושסע אתו בכ̇ וג̇." למדנו מדבריו "והקריב מן התורים או מן בני היונה א̇ ק̇" שהגדולות שבתורים ראויות לקרבן משיגמר

מראיהן להצהיב; אבל בני היונה כאשר יתחיל מראיהם להצהיב לא יכשרו לקרבן, כמו שאמרו: "מן התורים ולא כל התורים מן בני היונה ולא כל בני היונה פרט

10 a

לתחלת הציהוב שבזה ושבזה אימתי תורין כשרין משיצהיבו אימתי בני יונה פסולין כשיצהיבו." וכונת "ומלק את ראשו" שיחתך את גידי הגרגרת והערף, וגם הקנה והושט. כל זה בצפרנו. וצריך להבדיל את הראש מן הגוף, כמו שאמרו: "מולק בצפרן ואינו מבדילו כשם ששחיטתה אחד או רוב אחד כך מליקתה אחד או רוב אחד וכשם שמולק בחטאת העוף כך הוא מולק בעולת העוף אילא שבעולת העוף היה מבדיל." ולקשי המלאכה הזאת אמרו: "וזו מעבודות קשות שבמקדש." והתוספתא אומרת: "כאיזצד מולקין חטאת העוף נותן שני גפיה בין שני אצבעותיו שתי רגליה בין שתי אצבעותיו והיה מותח צוארה על גבי אצבעותיו והיה מולק בצפורן ממול ערפה ואינו מבדיל והזה מדמה על קיר המזבח וכשם ששחיטתה אחד או רוב אחד כך מליקתה אחד או רוב אחד."

המצוה הרביעית ממנו.

מְצֻוִּים אנו להביא עולותינו וזבחינו ומעשרותינו ותרומותינו ונדרינו ונדבותינו ובכורות בקרנו וצאננו אל המקום המיחד, כמו שכתוב: "לשכנו תדרשו ובאת שמה והבאתם שמה ע׳ וג׳." במלה "מעשרותיכם" יתכון למעשר בהמה ודגן, כמו שאמרו: "בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן."

המצוה החמשית ממנו.

בעל קרבן השלמים מצוה להביא בידיו את החלב ואת החזה להניף אותם לפני יי׳. אחר כך יקטר החלב על המזבח, כמו שכתוב: "ידיו תביאנה את אשׁ וג׳ והקטיר הכהן וג׳." ובקבלה נכלל שהכהן היה מניח ידו תחת יד בעל הקרבן בשעת התנופה, כמו שאמרו: "כהן מניח ידו תחת יד הבעלים." והתנופה צריכה להיות כלפי צדים שונים, בשביל הטעמים שהזכירו חכמינו, כמו שאמרו: "מוליך מביא מעלה מוריד." ואמרו: "אמ׳ ר׳ חייה בר אבא אמ׳ ר׳ יוחנן מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו במערבא מתני הכי אמ׳ ר׳ חמא בר עוקבא אמ׳ ר׳ יוסי בר חנינה מוליך ומביא כדי לעצור רוחות

10 b

רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים."

המצוה הששית ממנו.

מצוים אנו לקחת מן הצאן ומן הכבשים הקְרֵבים שלמים את חלבם, ואת החלב המכסה את הקרב, ויתר החלב אשר על הקרב, והכליות והחלב אשר עליהן ועל הכסלים והיותרת על הכבד, ולהקטיר אותם על המזבח, כמו שכתוב: "והקריב מזבח השלמׄ וגׄ ואת שתי הכליות וגׄ והקטירו הכהן המזׄ וגׄ." אם שוחט קרבן שלמים חשב שאיננו שלמים אלא בכור ומעשר, פוסלת מחשבתו זו את הקרבן; ואם חשב, בעת שחטו בכור ומעשר, שהנו שלמים, אין מחשבתו פוסלת את הקרבן, כמו שאמרו: "הבכור והמעשר ששחטן לשום שלמים כשרין ושלמים ששחטן לשום וכו׳." ואם בעל הקרבן שנה ולא סמך ידיו עליו אינו פסול, כמו שאמרו: "השלמים אף על פי שלא סמך עליהן."

המצוה השביעית ממנו.

מצוים אנו להקריב עם הכבשים והאילים והפרים, שהנם עולות ונדרים ונדבות, וכיוצא בהם, סלת ויין ושמן; לכל כבש עשרון, שהנו תׄשׄכׄ דרכמונים, ויין רביעית ההין, שהנו שׄ דרכמונים, ושמן כמו יין; ולאיל שני עשרונים סלת ושלישית ההין יין ושמן כמו יין; ולפר שלשה עשרונים סלת וחצי ההין יין ושמן כמו יין, כמו שכתוב: "ועשיתם אשה לייׄ עלה או זבח וגׄ והקריב המקריב קרׄ וגׄ ויין לנסך רביעית הׄ וגׄ או לאיל תעשה מׄ וגׄ ויין לנסך שלׄ וגׄ וכי תעשה בן בקׄ עׄ וגׄ והקריב על בן הבקׄ וגׄ ויין תקריב לנסך חצי ההין וגׄ." והנסכים אינם חובה לכל מה שהזכרנו אלא לקצתם. ואמרו רבותינו: "שומע אני כל הקרב לאשים יטען נסכים תלמׄ לומׄ עולה אין לי אילא עולה מנין לרבות את השלמים תלמׄ לומׄ זבח משמע מביא את אילו ומביא את חטאת ואשם תלמׄ לומׄ לפלא נדר או בנדבה לא אמרתי אלא קדשים הבאים בנדר ובנדבה משמע מוציא את אילו ומביא את עולת חובה הבאה ברגלים כשהוא אומׄ או במועדיכם להביא את עולת חובה הבאה ברגלים משמע מביא את עולת חובה הבאה ברגלים ומביא את חטאת חובה הבאה ברגלים תלמׄ לומׄ וכי תעשה בן בקר עלה או זבח בן בקר היה בכלל יצא

II a

מוצא מן הכלל ולימד על הכלל מה בן הבקר שהוא בא בנדר ובנדבה וטעון נסכים כך כל הבא בנדר ונדבה טעון נסכים יצאו חטאת ואשם שאינם באים בנדר ונדבה שלא יטענו נסכים."

המצוה השמינית ממנו.

אם הבקר והצאן שהתנדב היו בעלי ברכים שמוטות, או שהיו קלוטים, מצוה הוא להקריבם לנדבה, לא לנדר, כמו שכתוב: "ושור ושה שרוע וג׳." וכונת המלה "שרוע" מי שברכו שמוטה, ויגרר את אחת מרגליו בשביל זה. וקלוט הוא מי שנתכוצו שריריו וגבהה בשביל זה אחת מרגליו, כמו שאמרו: "השחול והכסול איזהו שחול שנשמטה ירכו כסול שאחת מירכותיו גבוהה." או רגלו כרגל הסוס או החמור, כמו שאמרו: "שרוע שנשמטה ירכו וקלוט פרסות רגליו דומות לסוס פרסות רגליו דומות לחמור." והתלמוד אוֹמ׳ בבארו זה: "קלוטות אמ׳ רב פפא לא תימ׳ דעגילן ולא סדיקן אילא כיון דעגילין אף על גב דסדיקן." וכונת דבריו "נדבה תעשה א׳" שימכרנה ויוציא דמיה לבדק הבית, כמו שאמרו: "נדבה תעשה אתו אתו אתה עשה נדבה לבדק הבית ואין אתה עושה תמימים לבדק הבית מיכן אמרו המקדיש תמימים לבדק הבית עובר בעשה."

המצוה התשיעית ממנו.

אם היה הקרבן נדבה או נדר מְצֻוֶּה הוא לאכל אותו ביום הקרבו ולמחרתו, כמו שכתוב: "ואם נדר או נדבה וג׳." כיון שאמר "ביום הקריבו את זבחו יאכל וממ׳" ולא אמר "עד בקר," כמו שאמר בקרבן תודה, מותר לאכל אותו במשך היום הראשון לשחיטתו ובליל מחרת, ובבקר שאחר כך, ולא בלילה שאחר הבקר ההוא, כמו שאמרו: "יכול יאכל לאור שלישי ודין הוא זבחים נאכל ליום אחד זבחים נאכל לשני ימים מה זבחים הנאכלין ליום אחד לילה אחריו אף זבחים הנאכלין לשני ימים יהא לילו אחריו תלמ׳ לומ׳ עד יום עד יום הוא נאכל אינו נאכל לאור שלישי."

המצוה העשירית ממנו.

המקריב קרבן תודה ליי׳ מצוה להוסיף עליו חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחות בשמן וחלות מרבכות מסלת בלולות בשמן וחלות

11 b

לחם חמץ, כמו שכתוב: "אם על תודה יקר' וג' על חלות לחם חמץ יק' וג'." משקל לחם החמץ עשרה עשרונים ויתר המינים, שהנם חלות מצות ורקיקי מצות וג' וסלת מרבכת וג', עשרה עשרונים, כמו שאמרו: "על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הביא מצה מה חמץ עשרה עשרונות אף מצות עשרה עשרונות." והחלות והרקיקים — עשרה עשרה מכל אחד מהם.

וכלם כאחד ארבעים. והראיה לזה מה שנאמר: "והקריב ממנו אחד מכל קרבן וג'"; משום שקרא לדבר הנזכר תרומה, הברר שהנו חלק אחד מעשרה. והנשאר יאכלוהו בעליו, כמו שאמרו: "תרומה ליי' איני יודע כמה הריני דן נאמר כן תרומה ליי' ונא' תרומה בתרומת המעשר מה תרומת המעשר אחד מעשרה אף זו אחד מעשרה." ואמרו: "לא יהו כלם אילא קרבן אחד תלמ' לומ' והקריב על זבח התודה ואומ' והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי' נמצא לחמה של תודה ארבעים חלות נוטל מהן ארבע ונותן לכהן שנא' לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה והשאר נאכל לבעלים." ומדת השמן חצי לוג שהנו חמשים דרכמונים, כמו שאמרו: "חצי לג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר וי"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני." נשלם באורנו של עשר המצות שנזכרו למעלה.

שמנה המצות שהנן מצות לא תעשה.

המצוה הראשונה ממנו. אסור לזובח קרבן תודה ליי' יתברך להותיר מן הבשר עד מחרת הבקר של מחרת יום שחיטתו, אבל יאכלנו ביום הקריבו אותו ובליל מחרתו, כמו שכתוב: "ובשר זבח תודת שלמיו וג'." וכונת פשוטו של "לא יניח ממנו עד בקר" — המשמרת האחרונה של הלילה; אבל בקבלה נכלל שאסור לו להפליג באכילתו אחר חצות, כמו שאמרו: "אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו חכמ' עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה."

המצוה השניה ממנו. אסור לנדב לקרבן בהמה שהנה עורת או שבורה או חרוצה או בעלת יבלת או

12 a

גרב או ילפת, כמו שכתוב: "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תק' א' ליי'." במלה "עורת" נכללו סומאה בשתי עיניה וסומאה באחת מעיניה, כמו שאמרו: "בין

הסומא בשתי עיניו ובין הסומא באחת מעיניו." וב"שבור" נכללו שבר יד ורגל וזנב, כמו שאמרו: "שבור מה תלמ׳ לומ׳ לפי שנאמר שבר יד או שבר רגל אין לי אילא שנשברה ידו או רגלו מנין לרבות שבר הזנב תלמ׳ לומ׳ או שבר." וכונת "חרוץ" ריס עין שנקב שנפגם ונסדק, כמו שאמרו: "חריץ של עין שנקב או שנפגם אי שנסדק." וענין "יבלת" מי שיש לו שתי יבלות כאלו שבצואר גדי, כמו שאמרו: "זה בעל היבלת." וענין "גרב" גרב לח, כמו שאמרו: "גרב זה החרס." ו"ילפת" זו חזזית, ונראה שהוא גרב יבש, כמו שאמרו: "ילפת זו חזזית המצרית." ודק ותבלול הם מקצת מומי האדם, ואם נמצאו בבהמות הכשרות לקרבן פוסלים הם אותן, כמו שאמרו: "הא יבלת דלא כתיבא באדם דק ותבלול דלא כתיבא בבהמה מילף ילפי מהדדי דתניא באדם לא נאמר יבלת בבהמה לא נאמר דק ותבלול מנין ליתן את האמור בזה לזה ואת האמור בזה לזה תלמ׳ לומ׳ גרב גרב ילפת ילפת לגזרה שוה." ונברר כל מה שבארנו למעלה במצוה הזאת ועוד ענינים אחרים במקומו, בספר השלשים וששה של המצות.

המצוה השלישית והרביעית ממנו. אסור להקריב בהמה מעוכה וכתותה ונתוקה וכרותה, ולעשות דבר כזה בארצנו, כמו שכתוב: "ומעוך וכתות ונ׳ וג׳." ענין "מעוך" בהמה שנתמעכה ונחלשה ביצתה ויצא הלבן ממנה. וכונת "כתות" מי שהודקו ביציו או ששמו עליהן סם ונמעכו ונחלשו. ו"נתוק" — שנכרת גידו משרשו, ו"כרות" — שנכרתת מקצת גידו ממנו, כמו שאמרו: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות כלן בביצים דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומ׳ מעוך וכתות בביצים ונתוק וכרות בגיד." ונשלים את באור הענין הזה והדומה לו בספר העשירי. ואסור לעשות כדבר הזה לאדם ולבעלי חיים אחרים, כמו שאמרו: "אין לי אילא בהמה חיה ועוף מנין תלמ׳ לומ׳ בארצכם." והתוספתא אומרת: "המסרס

12 b

את האדם ואת הבהמה ואת החיה ואת העופות בין גדולים ובין קטנים בין זכרים ובין נקבות הרי זה חיב ר׳ יהודה אומ׳ המסרס את הזכרים חייב את הנקבות פטור." ובמלה "ובארצכם" נכללת גם ארץ סוריא וכיוצא בה; ודגמתו "שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך וג׳." "לא תעשק שכיר עני ואביון מ׳ וג׳."

והדומה להם, כמו שאמרו: "אין לי אלא בארץ בחוצה לארץ מנין תלמ׳ לומ׳ לא תעשו כל מקום שאתם מנין אף באדם תלמ׳ לומ׳ ובכם דברי בן חכינאי."

המצוה החמשית והששית ממנו.

אסור לנו להביא קרבן מאתנן זונה ומחיר כלב, כמו שכתוב: "לא תביא אתנן זונה ומח׳ כל׳ וג׳." ואמרו רבותינו: "איזה הוא אתנן האומר לזונה הא לך זה בשכרך הרי זה אתנן ואפילו מאה כלם אסורים." ואמרו: "אין לי אלא אתנן זונה אתנן כל העריות מנין תלמ׳ לומ׳ לא תביא אתנן זונה מכל מקום." ואופן האתנן הוא גם כן בהמה שימסר אדם לחברו שיש לו שפחה בשכר שתלין אצלו והוא יקבל אותה מידו, כמו שאמרו: "האומר לחברו הא לך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי רבי אומ׳ אינו אתנן וחכמ׳ אומ׳ אתנן." ומחיר כלב כונתו בהמה שנתקבלה תחת כלב. ושני שותפין שחלקו טלאים שלהם וכלב לשני חלקים שוים במספרם, תאסר המנה שלא עלה הכלב בכללה, כמו שאמרו: "איזה הוא מחיר כלב האומר לחברו הא לך טלה זה תחת כלב זה וכן שותפין שחלקו אחד נוטל עשרה ואחד נוטל תשעה וכלב שכנגד כלב אסורין ושעם כלב מותרין." ומי שעשה הפך המצוה הזאת, והביא לי׳ יתברך אתנן כלב ומחיר זונה, מותר לו, כמו שאמרו: "תנו רבנן אתנן כלב ומחיר זונה שניהם מותרין שנ׳ שנים ולא ארבעה." וולדות האתנן וולדות מחיר כלב מותרות לקרבן, כמו שאמרו: "ולדותיהן מותרין שנ׳ גם שניהם ולא ולדותיהן." ואמרו בבאור בית יי׳ אלהיך לכל נדר: "להוציא פרת חטאת שאינה באה לבית לכל נדר להביא את העוף שהיה בדין ומה המוקדשין שהמום פוסל בהן אין אתנן ומחיר כלב חלין עליהן

13 a

עוף שאין המום פוסל בו אינו דין שלא יהא אתנן ומחיר כלב חלין עליהן תלמ׳ לומ׳ לכל נדר להביא את העוף."

המצוה השביעית ממנו.

אסור להחליף ולהמיר בהמה שהוכנה להקרב בבהמה אחרת. ואם נעשה הדבר הזה תהיינה שתיהן לי׳, כמו שכתוב: "לא יחליפנו ולא ימי׳ את׳ וג׳." אם החליף את הולד של הנדר לא תהיה תמורתו קדש; וכן אם החליף את התמורה לא תהיה תמורתה קדש, כמו שאמרו:

"הקדש עושה תמורה ולא הולד ולא תמורה עושין תמורה." "טוב ברע"— אף על פי שהחליף בעל מום בתמים, כמו שאמרו: "תמימין בבעלי מומין ובעלי מומין בתמימין." "ואם המר ימר"—שָׁנָה הכתוב לרבות גם את האשה והיורש, כמו שאמרו: "ואם המר ימר לרבות את האשה ואם המר ימר לרבות את היורש." וענין "בהמה בבהמה" שלא יחליף בהמה אחת במאה בהמות, או מאה בהמות בבהמה אחת בין שהרבה ובין שהפחית, כמו שאמרו: "אחת במאה ומאה באחת," משום שהעברי קורא לבעלי חיים בהמיים הרבה בהמה, ולאחד גם כן בהמה, כמו שאמרו: "ר' שמעון אומ' בהמה בבהמה לא בהמה בבהמות אמרו לו בהמה אחת קרואה בהמה ובהמות רבות קרואות בהמה." וענין "יהיה קדש" בכל האופנים, בין מזיד ובין שוגג, כמו שאמרו: "יהיה קדש לעשות שוגג כמזיד." **המצוה השמינית ממנו.** אסור לנו לאכל בחוצה למקום המיחד את מעשר הדגן והתירוש והיצהר ובכורות הצאן והבקר והנדרים והנדבות והתרומות, כמו שכתוב: "לא תוכל לאכל בשעריך וג'." את המעשרות נזכיר בספר הששי ואת הבכורות נזכיר בספר הארבעה עשר. והנדרים שנכון לעשותם בזמן הזה ומה שאינו נכון לעשותם, כבר הזכרנו פרטיהם בספר הראשון, לבד מה שנזכיר במה שיבוא אחר זה. ובדבר "ותרומת ידיך" אמרו רבותינו: "אילו הבכורים." וכבר בארנו זה בספר הראשון. נשלם באורנו של החלק הראשון הכולל שמנה עשרה מצות. **החלק השני** כולל שבע מצות בדבר הקרבנות המובאים מן הדגן וכיוצא בזה, שאין חובה לעשותן בזמן הזה; והן נחלקות לשני חלקים; הראשון כולל

13 b

חמש מצות עשה והשני כולל שתי מצות לא תעשה. **באור החלק הראשון. המצוה הראשונה ממנו.** המתנדב להביא קרבן מנחה מסלת מְצֻוֶּה לצקת עליה שמן ולשים עליה לבונה; ויביא אותה אל הכהן וקמץ ממנה מלא קמצו מסלתה ומשמנה עם כל לבונתה. והקטיר אותם על המזבח, קרבן מתקבל ומרצה ליי', כמו שכתוב: "ונפש כי תקְריב קרבן מנחה וג' והביאה אל בני אהרן הכהנים וג'." המדה הפחותה בקרבן הזה עשרון שמשקלו תשׂכ' דרכמונים; והמשקל הפחות שבשמן ק' דרכמונים, כמו שאמרו:

״ר׳ נתן אומ׳ בנין אב לכל המתנדב מנחה שלא יפחות מעשרון ולג שמן.״ והמנחות שצריכים לקמץ מהן, עשרה מינים הן: ״מנחת הסלת והמחבת והמרחשת והחלות והרקיקים ומנחת גרים ומנחת נשים ומנחת העומר ומנחת החוטא ומנחת קנאות ר׳ שמעון אומ׳ מנחת חוטא של כהנים נקמצת והקומץ קרב בעצמו והשירים קרבין לעצמן.״ ושעור קמיצה רחב שלש אצבעות הכף, שהן חוץ מן האגודל והאצבע, עד אשר יגיע אל הכף ולא ידביקן בכף; ויקמץ בהן מתחת מלא קמצו ולא יוסיף עליו, כמו שאמרו: ״אמ׳ ל׳ אביי לרבה כאיזצד קומצין כדקמצי אינאשא אותיביה זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל אילא להשוות היכא עביד אמ׳ רב זוטרא בר טוביה אמ׳ רב חופה שלש אצבעות על פס ידו וקומץ תניא נמי הכי מלוא קמצו יכול מלוא קמצו מבורץ תלמ׳ לומ׳ בקמצו או בקמצו יכול קומץ בראשי אצבעותיו תלמ׳ לומ׳ מלא קמצו הא כאיזצד חופה את פס ידו במחבת ובמרחשת מוחק באצבעותיו מלמעלה ולמטה.״ ועוד אמרו: ״הקומץ הותיר והחסיר פסול איזה הוא יתיר שקומצו מבורץ וחסר שקמצו בראשי אצבעותיו.״

המצוה השניה ממנו.

המתנדב קרבנו מנחה ממאפה תנור מְצֻוֶּה להביא חלות מצות מסלת בלולות בשמן או רקיקי מצות משוחים בשמן, כמו שכתוב: ״וכי תקריב

14 a

קרבן מנחה מאפה ת׳ וג׳.״ כונת דבריו ״חלות מצות בלולות בש׳ וג׳״ שיש לו ברירה, כלומר, רצה מביא חלות, רצה מביא רקיקים, כמו שאמרו: ״אמ׳ ר׳ יהודה מנין לאומר הרי עלי מנחת מאפה שלא יביא מחצה חלות ומחצה רקיקים תלמ׳ לומ׳ קרבן קרבן אחד הוא מביא ואין מביא חלות ורקיקים אמ׳ ר׳ שמעון וכי נאמר קרבן קרבן שני פעמים והלא לא נאמר אלא קרבן אחד ונאמר בו חלות ורקיקים רצה להביא חלות יביא רקיקים יביא מחצה חלות ומחצה רקיקים יביא וכשהוא קומץ בולל וקומץ משניהם ואם קמץ ולא עלה בידו אילא אחד משניהם דיו.״ ועוד אמרו: ״אלו מנחות נקמצות ושיריהן לכהנים מנחת הסלת והמחבת והמרחשת וג׳.״ ואמרו: ״אמ׳ רב פפא כל היכא

דתנן עשר תנן ומאי קא משמע לן לאפוקי מדר׳ שמעון דאמ׳ מחצה חלות ומחצה רקיקין יביא קא משמע לן דלא.״ ושעור השמן שמושחים בו את הרקיקים, על כל אחד מהם כחצי עגול, כמו שאמרו: ״כאיזצד מושחין מושח פני כל הרקיק ר׳ שמעון אומ׳ מושח פני כל הרקיקים כמין כי ושאר השמן נאכל לכהנים מנחה שהיתה באה מחצה חלות ומחצה רקיקין מביא לג שמן וחוצהו נותן מחצה לחלות ומחצה לרקיקין ר׳ שמעון אומ׳ מושח את הרקיקין כמין כי ושאר השמן נותן לחלות וכן היה ר׳ שמעון אומ׳ רקיקי מנחת ישראל פתיתתן בכזיתים כדי שיהא שולט בהן לקמצן חצי לג מים לשוטה וחצי לג לשמן לתודה נותן מחצה לחלות ומחצה לרקיקין ר׳ שמעון אומ׳ מושח את הרקיקין כמין כי ושאר השמן נאכל לכהנים וכן היה ר׳ שמעון אומ׳ האומ׳ הרי עלי מנחת מאפה מביא מחצה חלות ומחצה רקיקין ובולל ונוטל מן האמצע ואם נתן ממין על חברו יצא.״ ״מאי כמין כי אמ׳ רב כהנא כמין כי יוני.״

המצוה השלישית ממנו.

המתנדב קרבן מנחה על המחבת מְצֻוֶּה להביא סלת מצה בלולה בשמן. אחר כך יְפֹת אותה פתים ויצק עליה שמן, כמו שכתוב: ״ואם מנחה על המחבת

14 b

קר׳ וג׳ פתות אותה וג׳.״ וההוכחה שמחבת היא קערה דברי רבותינו: ״מחבת צפה ומעשיה קשים.״ ״פתות אתה פ׳״ — שעורה כזית. כמו שאמרו: ״מנחת ישראל קופל אחד לשנים ושנים לארבעה ומבדיל מנחת כהנים קופל אחד לשנים ושנים לארבעה ואינו מבדיל מנחת כהן משיח לא היה מכפלה ר׳ שמעון אומ׳ מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהן פתיתה מפני שאין בהן קמיצה וכל שאין בהן קמיצה אין בהן פתיתה וכלם פתיתתן בכזיתים.״ ואמרו: ״תניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומ׳ בר׳ שהחינו וקיימנו וג׳ נטלן לאכלן אומ׳ המוציא לחם מן הארץ ותנן וכלן פתיתתן בכזיתים.״ ופותתים כל מיני המנחות חוץ משתי הלחם ולחם הפנים, כמו שאמרו: ״מנחה לרבות כל המנחות לפתים יכול אף שתי הלחם ולחם הפנים תלמ׳ לומ׳ אתה מה ראית לרבות את כל המנחות ולהוציא שתי הלחם

ולהם הפנים אחר שריבה הכתוב מיעט מה אילו מיוחדין שיש מהם לאשים יצאו שתי הלחם ולחם הפנים שאין מהם לאשים.״

המצוה הרביעית ממנו. המתנדב קרבן הנעשה במרחשת מצוה לעשות אותו מסלת ושמן, כמו שכתוב: ״ואם מנחת מרחשת קרבנך וג.״ הראיה שמרחשת היא כלי טגון דבריהם: ״מה בין מחבת למרחשת מרחשת יש לה כיסוי ומחבת אין לה כיסוי דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ חנניה בן גמליאל אומׄ מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשים מחבת צפה ומעשיה קשים.״

המצוה החמשית ממנו. מְצֻוִּים אנו למלח את הקרבנות, כמו שכתוב: ״וכל קרבן מנחתך במלח תמׄ וג.״ אין דבריו אלה מרבים כל המנחות למליחה, אלא החלק הקרב על המזבח, לא זולתו, כמו שאמרו: ״יכול תהא מנחה כלה טעונה מלח תלמׄ לומׄ קרבן הקומץ טעון מלח ואין כל המנחה טעונה מלח.״ ודבריו ״ולא תשבית מלח״ ענינם מלח שגרגיריו עבים, משום שהוא נשאר על הדבר הנמלח ואינו נמס מהרה, כמו שאמרו: ״ולא תשבית לא תשבית מלהביא מלח שאינה

15 a

שובתת ואיזו זו סדומית ומנין אם לא מצא סדומית יביא אסתרקנית תלמׄ לומׄ תקריב מלה רבה.״ ענין ״על כל קרבנך תמׄ״ — למלח את כל החלקים הקרבים, כמו שאמרו: ״תניא בשלשה מקומות המלח ניתנה בלשכת המלח ועל גבי הכבש ובראשו של מזבח בלשכת המלח ששם מולחין עורות קדשים ועל גבי הכבש ששם מולחין את האברים ובראשו של מזבח ששם מולחין הקומץ והלבונה ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים ועלת העוף.״ ואופן מליחת הדבר הנמלח הוא על שני צדי האבר, כמו שאמרו: ״תנו רבנן באיזצד הוא עושה מביא את האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו אמׄ אביי וכן לצלי.״ נשלם באורנו של חמש המצות שנזכרו למעלה.

שתי המצות שהנן מצות לא תעשה.

המצוה הראשונה ממנו. אסור להקריב שאור או דבש, כמו שכתוב: ״כי כל שאר וכל דבש וג.״ והקדמונים היו קוראים לתמר דבש, כמו שאמרו: ״איזה הוא

דבש זה דבש תמרים." ומה שיוכיח שהכונה כאן לתמר לא לדבשו דבריו "קרבן ראשית תקריבו א׳ ל׳" וזה מדבר בבכורים; וכיון שלא יתכן להקריב בכורים דבש, למדנו שזה תמר לא דבש, כמו שאמרו: "אין מביאין בכורים משקין אילא היוצא מן הזיתים ומן הענבים ואין מקריבין על גבי המזבח אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים." ואם נתערב מעט משני הדברים הללו בדבר הקרב, אסור להקריבו, כמו שאמרו: "אין לי אילא המרבה הממועט מנין תלמ׳ לומ׳ כל שאר ואין לי אילא הוא עצמו ערובין מנין תלמ׳ לומ׳ כי כל שאר׳ דבש לא תקטירו אין לי אילא המרבה הממועט מנין תל׳ לומ׳ דבש אין לי אילא הוא עצמו ערובין מנין תלמ׳ לומ׳ וכל דבש."

המצוה השניה ממנו.

אסור לזר שאינו מבני אהרן להתערב בבני אהרן בדבר שנתעלו בו על כל ישראל, כמו שכתוב: "וזר לא יקרב אליכם." ואמרו רבותינו: "וזר לא יקרב אליכם למה נאמרה לפי

15 b

שהוא אומ׳ והזר הקרב יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו תלמ׳ לומ׳ וזר לא יקרב אליכם." נשלם באורנו של החלק השני הכולל שבע המצות שנזכרו למעלה. החלק השלישי יכלל אחת עשרה מצות בדבר הנכנסים וערכי הנפשות וכיוצא בזה: והן נחלקות לשני חלקים: הראשון כולל שמנה מצות שאין עלינו חובה לעשותן בזמן הזה, חמש מהן מצות עשה ושלש מצות לא תעשה; והשני יכלל שלש מצות עשה שחובה לעשותן בכל זמן ומקום.

באור חמש המצות שהנן מצות עשה.

המצוה הראשונה ממנו. כל איש שנדר נפשו ליי׳ מְצֻוֶּה שערכו יהיה, מיום שמלאו לו עשרים שנה עד יום מלאת לו ששים שנה, חמשים שקלי כסף בשקל הקדש, כמו שכתוב: "איש כי יפליא נדר וג׳ והיה ערכך הז׳ וג׳." ואם הנודרת היתה אשה יהיה ערכה, מיום שמלאו לה עשרים שנה עד יום מלאת לה ששים שנה, שלשים שקל, כמו שכתוב: "ואם נקבה היא וג׳." ואם האיש הנודר היה בן ששים שנה ומעלה, ערכו יהיה חמשה עשר שקל; והאשה בת ששים שנה, עשרה שקלים, כמו שכתוב: "ואם מבן ששים שנה ומעלה וג׳." וערך הנדור מיום שמלאו לו חדש ימים ועד חמש שנים, חמשה שקלי כסף. ואם היתה נקבה — שלשה שקלים, כמו שכתוב: "ואם מבן חדש ועד בן

חמש שָנים וג.״ וערך הנדור, מיום שמלאו לו חמש שנים ועד עשרים שנה, עשרים שקלי כסף. ואם היתה נקבה — עשרה שקלים, כמו שכתוב: ״ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שׁ וג.״ ואם היה הנודר עני, כלומר, מך מערכו, יכריחנו הכהן לתת כפי אשר תשיג ידו, כמו שכתוב: ״ואם מך הוא מערכך וג.״ והמשנה אומרת:

״הכל מעריכין ונערכין ונודרין ונידרין כהנים לוים וישראל גרים ונשים ועבדים טומטום ואנדרגנוס נודרין ונדרין ומעריכין אבל לא נערכין שאינו נערך אילא זכר ודאי ונקבה ודאית· חרש שוטה וקטן נידרין ונערכין אבל לא נודרין ולא מעריכין מפני שאין בהן דעת פחות מבן חדש נדר אבל לא נערך.״ הטעם של דבריהם ״שאינו נערך אילא זכר ודאי ונקבה ודאית,״ משום שיי׳ יתברך אמר: ״והיה ערכך הזכר וג׳ ואם נקבה היא וג.״ וגם

16 a

טעם דבריהם ״פחות מבן חדש נידר אבל לא נערך״ הוא משום שיי׳ יתברך אמר בדבר הערכים ״ואם מבן חדש וג.״ ויש הבדלים בין נדר לערך. אם אמר אחד דמי ידי עלי יעריכנו השופט כפי היתרון שיש לעבד ביד מן העבד בלא יד.

אבל אם אמר ערך ידי עלי אינו צריך לתת כלום. ואם אמר אחד מאבריו הראשים, כלומר, לבו, או ראשו, או כבדו, חיב לתת דמי כל גופו, משום שקיום גופו תלוי בכל אחד מהם, כמו שאמרו: ״דמי ידי עלי שמין אתו כמה הוא שוה ביד וכמה הוא שוה בלא יד.״ ״ערך ידי וערך רגלי עלי לא אמר כלום ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כלו זה הכלל כל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כלו.״ ואם נדר בן חדש או בן חמש שנים וכיוצא בהם, ולא שלם, אינו חיב אלא לפי שנות הנדור בעת שנדר, כמו שאמרו: ״העריכו פחות מבן חמש ונעשה יתר על בן חמש פחות מבן עשרים ונעשה יתר על בן עשרים נותן כזמן הערך.״ ואם אמר חצי ערכי עלי ישלם כזה, כמו שאמרו: ״חצי ערכי עלי נותן חצי ערכו;״ אבל אם אמר ערך חציי עלי חיב לשלם ערך כלו; ואם אמר חצי דמי עלי חיב לתת חצי דמיו; אבל אם אמר דמי חציי עלי חיב לשלם דמי כלו, כמו שאמרו: ״ערך חציי עלי נותן ערך כלו חצי דמי עלי נותן חצי דמיו דמי חציי עלי נותן דמי כלו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן דמי כלו.״ וגם העני אינו נותן בערכו פחות

מסלע, ואם הֶעֱשִיר אינו מוסיף כלום. ואם היה בידיו פחות מסלע ואחר כך העשיר חיב לתת ערך עשיר, כמו שאמרו: "אין בערכין פחות מסלע ולא יותר מחמשים סלע כאיזצד נתן סלע והעשיר אין נותן כלום פחות מסלע והעשיר נותן חמשים סלע היו בידיו הׄ סלעים רׄ מאיר אוׄמ אין נותן אילא אחת וחכׄמ אוׄמ נותן את כלם." **המצוה השניה ממנו.** כל איש שהקדיש ביתו לייׄ מצוה שיעריכנו הכהן לפי טובתו ורעתו. ואם רצה המקדיש לגאל אותו ישלם את אשר העריכו הכהן ויוסיף חמש, כמו שכתוב: "ואיש כי יקדיש את ביתו קדׄ וגׄ ואם המקדיש יגאל וגׄ." ורבותינו אמרו בבאור הענין הזה: "יכול

16 b

בבית דירה הכתוב מדבר כשהוא אוׄמ ואם המקדיש יגאל את ביתו הרי בית דירה אמור." ואמרו: "ואם המקדיש יגאל את ביתו לרבות את האשה ואם גאל יגאל לרבות את היורש." **המצוה השלישית ממנו.**

כל איש שנדר לייׄ בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לייׄ, מצוה להעמיד אותה לפני הכהן והעריך אותה לפי טובתה ורעתה. ואם רצה המקדיש לפדותה יוסיף חמש על ערכה, כמו שכתוב: "ואם כל בהמה טמאה וגׄ והעריך הכהן אׄ וגׄ ואם גאל יגאלנו וגׄ." בדבריו "בהמה טמאה" אינו מתכון לטמאה שבבהמות אלא לבעלת מום שאסור להקריב כמוה, כמו שאמרו: "יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר כשהוא אוׄמ ואם בבהמה טמאה ופדה בעׄ וגׄ הרי בהמה טמאה אמורה הא אינו מדבר אילא בפסולי המוקדשים שיפדו יכול יפדו על מום עובר תלׄמ לוׄמ אשר לא יקריבו ממנו קרבן לייׄ יצא בעל מום עובר שהוא כשר למחר: טמאה לרבות את המתה." ואמרו רבותינו בדבר הקדש וערכים וחרמים: "תניא אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה הקדיש העריך החרים בהמה תעקר פרות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליך לים המלח איזה הוא עיקור נועל דלת בפניה ומתה מאליה." **המצוה הרביעית ממנו.**

כל נזיר שמת עליו מת פתאם, או שלא נזהר, ונפסקה תחלת נזרו, מצוה לגלח את ראשו ביום השביעי שהוא יום טהרתו ולהביא ביום השמיני לטמאתו

שתי תורים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל מועד. ועשה אחד מהם לחטאת ואחד לעולה וכפר עליו מאשר חטא בשביל המת. וקדש את ראשו ביום ההוא. אחר כך ישוב לנזרו ויביא כבש בן שנתו לקרבן אשם. והימים שעברו מנזרו קודם שנטמא, יפלו מן הזמן שנדר להיות נזיר, לפי שנפסק נזרו, כמו שכתוב: "וכי ימות עליו וג׳ וביום השמיני וג׳ ועשה הכהן וג׳ והזיר לי״ את ימי וג׳." כונת דבריו "וכי ימות" שהיה

17 a

הנזיר במקום שהיה שם חולה ומת פתאם בעת שהוא היה שם, או שהיה אצל אדם בריא ומת בפתע, בין שהיה הנזיר שוגג ובין שדבר מנעהו מלצאת משם, כמו שאמרו: "וכי ימות לרבות שנפל הבית עליו ועל המת בפתע פתאם לרבות שמת עמו בפונדק." ועוד: "בפתע להביא את האנוס פתאם להביא את השוגג דברי ר׳ יאשיה ר׳ יונתן אומ׳ בפתע זה שוגג פתאם זה אנוס."

"וגלח ראשו ביום טהרתו" — ביום השביעי אחרי שנטמא מן המת. אחר כך צריכים להזות עליו בשלישי וגם בשביעי מאפר הפרה, כמו שכתוב: "הוא יתחטא בו ביום הש׳ וג׳." ואמרו רבותינו: "תגלחת טמאה כאיזצד היה מזה בשלישי ובשביעי ומגלח בשביעי ומביא קרבנותיו בח׳ ואם גלח בח׳ מביא קרבנותיו בו ביום דב׳ ר׳ עקיבא אמ׳ לו ר׳ טרפון מה בין זה למצורע אמ׳ לו שזה טהרתו תלויה בימיו ומצורע טהרתו תלויה בתגלחתו אינו מביא את קרבנותיו אילא אם כן היה מערב שמש." ואם חל יום השביעי שלו להיות בשבת או ביום טוב מאחרים את טהרתו למחרתו, כמו שאמרו: "ביום טהרתו ביום הזאתו בשביעי אין לי אילא בשביעי שמיני תשיעי עשירי מנין תלמ׳ לומ׳ יגלחנו אין לי אילא ביום בלילה מנין תלמ׳ לומ׳ יגלחנו אין לי אילא תגלחת טמאה תגלחת טהרה מנין תלמ׳ לומ׳ יגלחנו מיכן אמרו תגלחת טמאה כאיזצד מגלח ואחר כך מביא ואם הביא ואחר כך גולח לא יצא."

"וביום השמיני יביא שתי ת׳ וג׳"—הברירה בידו לבחר באיזה מהם שירצה; ויש לזה דגמאות שבארנו בשלמות במבוא לספר הזה. "והביא" — כונתו שחובה עליו להביאם בעצמו, כמו שאמרו: "מלמד שהוא חייב בטיפול הבאתן עד שיביאן אל הכהן אל פתח אהל מועד." "מאשר חטא על הנפש" — כונתו שחטא לנפשו

שלא נזהר כראוי מטמאת מת, כמו שאמרו: "ר' אלעזר הקפר אומ' וכי באיזו
נפש חטא זה שצריך כפרה שציער עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה אם המצער נפשו
מן היין צריך כפרה קל וחומר
למצער נפשו מן כל דבר ר' ישמעאל אומ' בנזיר טמא הכת' מדבר שנ'
וכפר עליו מאשר חטא על הנ' שמיטמא למתים." "וקדש את ראשו

17 b

ביום ההוא והזיר לײ את ימי נזרו"— תחלת ימי נזרו צריכה להיות מיום התגלחת, כלומר, היום השביעי, כמו שאמרו: "נמצאנו למדים שמתחיל למנות מיום שגולח." "והימים הראשונים יפלו"— אם עוד נשאר מימי נזרו, כמו שאמרו: "והימים הראשונים יפלו וג' מי שיש לו אחרונים סותר את הכל מנין שאם אמר הריני נזיר מאה יום נטמא ביום מאה חסר אחד סותר את הכל תלמ' לומ' והימים הראשונים יפלו וג'." ואם אכל דבר היוצא מן הגפן לא יִפָּתְרוּ הימים שעברו מנזירותו, אבל ילקה כמו שנבאר במה שיבוא.

המצוה החמשית ממנו.

כל נזיר שמלאו ימי נזרו מצוה להביא ביום מלאת הימים אל פתח אהל מועד שלש צאן, והן: כבש בן שנתו תמים לעולה וכבשה בת שנתה תמימה לעולה ואיל תמים לזבח השלמים וסל מצות, חלות מצות בלולות בשמן וגם רקיקי מצות משוחים בשמן ומנחתם ונסכיהם. והכהן יקריב אותם לפני ײ ויעשה את חטאתו ואת עולתו. ואת האיל יעשה זבח שלמים לײ על סל המצות. אחר כך יעשה את מנחתו ואת נסכו אשר אתם. וגלח הנזיר אצל פתח אהל מועד את שער ראשו ולקחו והשליכו על האש אשר תחת זבח השלמים. ולקח הכהן את הזרע בשלה מן האיל וחלת מצה ורקיקי מצה שלו ונתן אותם על כפי הנזיר אחרי שגלח את שערו והניף אותם תנופה לפני ײ ויהיו קדש לכהן עם חזה התנופה ושוק התרומה, ואחר ישתה הנזיר יין, כמו שכתוב: "זאת תורת הנזיר ביום מלאת וג' והקריב את קרבנו לײ וג' וסל מצות וג' והקריב לפני ײ וג' ואת האיל יעשה וג' וגלח הנזיר פתח וג' ולקח הכהן וג' והניף אתם הכהן תנופה ל' וג'." בדבריו "ביום מלאת ימי נזרו" רוצה לומר מי שיש לנזרו זמן קצוב, לא נזיר עולם, כמו שאמרו: "אחד נזיר ימים ואחד נזיר עולם לקרבן טהרה או

18 a

אף קרבן טמאה תלמ׳ לומ׳ ביום מלאת ימי נזרו לא אמרתי אילא במי שיש לו פסיק לנזירותו." והחלות והרקיקים שצריכים להביא הן עשר עשר, כאו׳ שאמרו: "חלות תודה והנזירה שהן באות עשר עשר." והמשיחה כחצי ענול, כמו שאמרו: "ורקיקי מצ׳ מש׳ יכול בדרך המשוחים בשמן כדי קיום שמן כאיזצד הוא עושה טובל באצבעו ונותן אחת על זו ואחת על זו כמין כי." "ולקח את שער נזרו ונתן על האש" — אמרו שמדביק אל השער מעט מרטב הבשר ומשליך על האש, כמו שאמרו: "תניא ואחר כך נוטל את הרוטב ונותן על שער ראש נזרו ומשלח את הדוד של שלמים ואם שלח תחת הדוד של חטאת יצא רוטב מנ׳ לן אמ׳ קרא אשר תחת זבח השלמים מזבח יהיה תחתיו." "והניף אתם הכהן תנופה לפני יי׳" — כונתו שינענע כלפי כל צד וצד, כמו שאמרו: "מוליך ומביא מעלה ומוריד שנ׳ אשר הונף ואשר הורם." ועוד אמרו: "אמ׳ ר׳ חייה בר אבא אמ׳ ר׳ יוחנן מוליך ומביא למי שהרוחות שלו ומעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו הוא במערבא מתני הכי אמ׳ ר׳ חמא בר עוקבה אמ׳ ר׳ יוסי בר חנינא מוליך ומביא כדי לעצר רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצר טללים רעים." "לפני יי׳" — בצד מזרח, כמו שאמרו: "לפני יי׳ במזרח שבכל מקום שנא׳ לפני יי׳ הרי הוא במזרח עד שיפרוש לך הכתוב."

נשלם באורנו של חמש המצות שנזכרו למעלה. **שלש מצות לא תעשה. הראשונה מהן.** אסור לו לנזיר לאכל דבר מענבי הגפן בין לח ובין יבש ולשתות דבר הנעשה מהם, כגון יין ושכר וכל יין ושכר ועסיס, וגם לאכל חרצן וזג, כמו שכתוב: "דבר אל בני ישראל ואמ׳ אלה׳ איש או אשה כי יפלא לנדר וג׳ מיי ושכר יזיר וג׳ כל ימי נ׳ וג׳." ולדבריו ענבים לחים נוסף הבסר מן הגפן כמו שאמרו: "לחים להביא את הבסר יבשים להביא כל יבשים."

18 b

ויש הבדל בין מלת גפן וכרם, משום שגפן נופל ביחוד על מיני הגפן ולא על זולתם, וכרם יכלל גם עצי זית, כמי שכתוב: "ויבער מגדיש ועד קמה ועד כ׳ ז׳." ואמרו רבותינו: "אמ׳ רב פפא כרם זית איקרי סתמא לא

איקרא." ואמר "מגפן היין" משום שכיון ביחוד לגפן, לא לזולתו. ועליו אינם אסורים על הנזיר ואינם אסורים בערלה ונטע רבעי; אבל עלי עץ אשרה אסורים, כמו שאמרו: "העלים והלולבין מגפנים ומסמדר מותרין בערלה וברביעי ובנזיר ואסורין באשרה." ואם שתה הנזיר יין משקלו כה̇ דרכמונים ומעלה צריכים להלקותו, כמו שאמרו: "אמ ר̇ אלעזר עשר רביעיות הן נקיט רב כהנא בתריה חמש סומקאתא וחמש חיוראתא חמש סומקאתא מאי ניהו נזיר ועשי הפסח הורו ונכנס ומתים נזיר רביעית יין לנזיר עושי הפסח דאמ̇ רב יהודה אמ̇ שמואל ארבעה כוסות הללו צריכין שיהיו בהן כדי רביעית שהורו שתה רביעית יין לא יורה ונכנס שתה רביעית יין ונכנס למקדש חייב מיתה ומתים דתניא מנין לרביעית דם שיצאה משני מתים שיהא מטמא באהל שנא̇ ועל כל נפשות מת לא יב̇ חמש חיוראתא חלת נזיר ומצורע שנפסלו בשבת חלת רביעית שמן לחלה נזיר רביעית שמן לנזיר מצורע רביעית שמן למצורע שנפסלו דתנן ושאר כל המשקין פוסלין את הגויה ברביעית בשבת דתנן ושאר כל המשקין ברביעית ושאר כל השפוכים ברביעית להוצאת שבת ותו ליכא והאיכא מי רביעית נוטלין ממנו לידים לאחד ואפילו לשנים בפלוגאתא לא קא מירי והאיכא היה מביא פילי של חרס ונותנין לתוכה חצי לג מים מן הכיור ור̇ יהודה אומ̇ רביעית בפלוגאתא לא קא מירי והאיכא כמה מים נותנין לתוכה כל שהוא ר̇ זכאי אומ̇ רביעית בפלוגאתא לא קא מירי והאיכא מקוה בר מההיא דבטלוה רבנן."

19 a

והבאורים של הענינים האלה ארכים, ואנחנו נקצר אותם, משום שבדעתנו להרחיב בבאור הקצבות, רצוני לומר השיעורים, בספר שניחד לזה. ואמרו בענין הזה ובדבר הוספת המלקות בשבילו: "חייב על היין בפני עצמו ועל הענבים בפני עצמן ועל החרצנים בפני עצמן ועל הזגין בפני עצמן." "אמר רבא אכל חרצן לוקה שתים משום חרצן ומשום מכל אשר יעשה מגפן היין וזג לוקה שתים חרצן וזג לוקה שלש משום חרצן ומשום זג ומשום כל אשר

יעשה מגפן היין." ועוד: "ר̇ אלעזר בן עזריה אומ̇ אינו חייב עד שיאכל שני חרצנין וזגן." החרצן הוא הקליפה, והזג הוא הגרעין שבתוך הענב, כמו שאמרו: "אילו הן החרצנין ואלו הן הזגין החרצנין אילו החיצונין והזגין אילו הפנימיים דברי ר̇ יהודה ר̇ יוסי אומ̇ כדי שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי ענבול." ואמרו בדבר משרת ענבים: "משרת ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין אסור."

המצוה השניה ממנו.

אסור לו לנזיר לגלח את שער ראשו בעת נזירותו וצריך הוא לגדלהו, כמו שכתוב: "כל ימי נדר נזרו וג̇." ורבותינו אמרו שזמן הנזיר אינו פחות משלשים יום, כמו שאמרו: "סתם נזירות שלשים יום אמר הריני נזיר אחת גדולה הריני נזיר אחת קטנה אפילו מיכן ועד סוף העולם נזיר שלשים יום הריני נזיר ויום אחד הריני נזיר ושעה אחת הריני נזיר אחת ומחצה הרי זה נזיר שתים הריני נזיר שלשים יום ושעה אחת נזיר שלשים ואחד יום שאין נוזרין שעות." ואם אמר בנדרו: "הרי שמתי מספר ימי נזירותי כמספר שער ראשי או כמספר גרגירי החול והעפר" צריך להיות נזיר כל ימי חייו, כמו שאמרו: "הריני נזיר כשער ראשי וכעפר הארץ וכחול הים הרי זה נזיר עולם ומגלח אחת לשלשים יום." ואם אמר כמספר ימות השנה חיב להיות נזיר לכל יום ממנה שלשים יום, כמו שאמרו: "הריני נזיר כמנין ימות השנה מונה נזירות כמנין ימות השנה אמ̇ ר̇ יהודה מעשה היה וכיון שהשלים מת." וצריכים להוסיף גם

19 b

יתר הכלים שמשירים בהם את השער אל ענין "תער לא יעבר על ראשו." ואם נפל מקצת שערו, משום שחפף את המקום ההוא או שספספו בחזקה, אין בכך כלום, כמו שאמרו: "נזיר בין שגלח בין בזוג ובין בתער או שספסף כל שהוא חייב נזיר חופף ומספסף אבל לא סורק ר̇ ישמעאל אומ̇ לא יחף באדמה מפני שהיא משרת את השער." ואם היה נזיר עולם מותר לו להקל את שערו כשהכביד עליו ולתת כפרו קרבן שיקריב, כמו שאמרו: "נזיר עולם הכביד שערו מקל בתער ומביא שלש בהמות." ואם נראתה בנזיר צרעת טמאה צריך לגלח את כל שער ראשו ביום טהרתו, אף על פי

שעדין לא מלאו ימי נזירותו, כמו שאמרו: "נאסר הנזיר בשלש מצות מלשחות יין ומלגלח ומלטמא למתים והותר בשתים מהם מצוה לגלח תגלחת מצוה וליטמא על מת מצוה." ומן הזמן שעבר לנזירותו יפלו שלשים יום, כמו שאמרו: "והתגלחת אינה סותרת אילא שלשים יום ואינן חייבין עליה קרבן." וענין "עד מלאת הימים" כשהיה לזמנו זמן קצוב לא נזיר עולם. ודבריו "גדל פרע שער ראשו" כונתם שהיה איש שעיר; ואם היה קרח חיב ביתר דיני הנזירות, כמו שאמרו: "כי נזר אלהיו על ראשו בין שיש לו שער ובין שאין לו שער." ומי שרומז בחיובי הנזירות עליו, אף על פי שבטא מלים שכונתם סתומה, חיב להיות נזיר, מאחר שהמלים שהוציא מפיו ענינן נזירות, כמו שאמרו: "כל כנויי נזירות כנזירות האומר איהא נזיר הרי זה נזיר איהא נאה נזיר נזיק נזיח ופזיח הרי זה נזיר הריני בזה הריני מסלסל הריני מכלכל הריני עלי לשלח פרע הרי זה נזיר הרי עלי כצפרים ר' מאיר אומ' נזיר וחכמ' אומ' אינו נזיר." ואם רמז ברמיזה לדבר הרומז לרמיזה הזאת אינו חיב בחיובי הנזיר, כמו שאמרו: "בית שמאי אומ' כינויי כינויים אסורים ובית הילל אומ' כינויי כינויין מותרין." "היכי דאמי כינויי כינויין דנזירות תיני רב יוסף מנזיקנא

20 a

מנזיהנא מיפזאנא." **המצוה השלישית ממנו.** אסור לו לנזיר להכנס במקום שיש שם מת, כמו שכתוב: "כל ימי הזירו ליי' ע' וג'." מותר לו לנזיר להתעסק בקבורת מת מצוה כשאין אחר שמותר לו לקברו, כמו שאמרו: "כהן גדול ונזיר אינן מיטמאין לקרובותיהן היו מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה ר' אליעזר אומ' יטמא כהן גדול ואל יטמא נזיר וחכמ' אומ' יטמא נזיר ואל יטמא כהן גדול אמ' להו ר' אליעזר יטמא כהן גדול שאינו מביא קרבן על טמאתו ואל יטמא נזיר שהוא מביא קרבן על טמאתו אמרו לו יטמא נזיר שקדושתו קדושת שעה ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם." ואמרו: "איזה הוא מת מצוה כל שאין לו קוברים קורא ואחרין עונין אתו אין זה הוא מת מצוה." ואל האסור לנעת במת יתוסף גם האסור

לגעת ברמו שמשקלו חמשים דרכמונים ומעלה; ויטמא גם על ידי חלק מן המת ששעורו כזית ומעלה, כמו שאמרו בענין הזה וזולתו: "על אילו טמאות הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת ועל כזית נצל ועל מלוא תרוד רקב ועל השדרה ועל הגלגלת ועל איבר מן המת ועל איבר מן החי שיש עליהם בשר כראוי ועל חצי קב עצמות ועל חצי לג דם ועל מגען ועל משאן ועל אהלן ועל עצם כשעורה." ואת המאמר הזה נבאר במצוה השניה מן הספר התשעה עשר. ואמרו בבאור "הרקב": "תנו רבנן איזה הוא מת שיש לו רקב מת שנקבר ערום בארון של שיש על גבי רצפה של אבנים זה הוא מת שיש לו רקב ואיזה הוא מת שאין לי רקב נקבר בכסותו בארון של שיש על רצפה של אבנים זה הוא מת שאין לו רקב אמׄ עולא אין רקב אילא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות." ואמרו: "תנו כל שבמת מטמא חוץ מן השנים ומן השער והצפורן ובשעת חבורן הכל טמא." ומצות הנזיר אינה חובה בזמן הזה. ההוכחה לזה היא דברי רבותינו: "כל נזיר עד שלא חרב בית המקדש נזיר משחרב בית המקדש אינו נזיר." נשלם באורנו של שלש המצות שנזכרו למעלה.

20 b

החלק הכולל שלש מצות עשה.

המצוה הראשונה ממנו. הנודר מְצֻוֶּה לשלם את נדרו, כמו שכתוב: "מוצא שפתיך תשמר ועׄ וגׄ." המלה "ועשית" ענינה שצריכים לזרזו לעשות מה שנדר, והכונה בזה שבית דין חיבים לזרזו לעשות כדבריו כשידעו שיש בידו היכלת לעשותם, כמו שאמרו: "ועשית הרי זו אזהרה לבית דין שיעשוך." ואמרו בבאור הענין הזה: "כאשר נדרת זה נדר לייׄ אלהיך אלו ערכין וחרמים והקדש נדבה זו נדבה אשר דברת זו הקדש ובדק הבית בפיך זו צדקה."

וכבר בארנו זה בספר הראשון. **המצוה השניה ממנו.**

איש שנדר נדר לייׄ או נשבע שבועה לאסר אסר על נפשו מצוה לבל יחל דברו, אלא יעשה ככל היוצא מפיו, כמו שכתוב: "איש כי ידר נדר לייׄ או השׄ וגׄ." בר דעת חיב לשלם את נדרו אף על פי שלא היה אילא יׄבׄ שנה ויום אחד

בעת שנדר. ואם לא ידע מה שנדר ואינו בר דעת אין הנדר חל עליו. ואם היה מספר שנותיו פחות משתים עשרה שנה ויום אחד, אף על פי שהוא בר דעת, אינו חיב בנדרו גם אם יכול לקימו. אבל אם היה בעת שנדר בן שלש עשרה שנה ויום אחד ומעלה, והיה בר דעת, ויש לאל ידו לעשות מה שנדר, ואמר: "אין לי שום הבחנה ומושג במי שנדרתי ולא אדענו." חיב לשלם את נדרו, כמו שאמרו: "בן יֹבֹ שנה ויום אחד נדריו נבדקין בן יֹגֹ שנה ויום אחד נדריו קימין ובודקין כל שלש עשרה קודם הזמן הזה אף על פי שאומרין יודעין אנן לשם מי נדרנן ולשם מי הקדשנן אין נדריהן נדרין ואין הקדישן הקדש לאחר הזמן הזה אף על פי שאומרין אין אנן יודעין לשום מי נדרנן ולשום מי הקדשנן נדריהן נדרים והקדישן הקדש." ודבריו "כי תדר נדר לײ" כונתם שהנדר יהיה ברור ומובן, ושצריך לצרף אליו שם אלהים, ולהזכיר את התנאי אם היה הנדר על תנאי. ודוקא כשהיה הענין שנדר אפשר; אבל אם לא היה אפשר, אין הנדר חל עליו, כמו שאמרו: "את שהסמיך את נדרו בדבר שאיפשר

21 a

לו הרי זה נדר ואם לאו אינו נדר." והמפרש את נדרו והרומז אליו שוים בנדר, כמו שאמרו: "האומר קונם קונח קונס הרי אילו כנויים לקרבן חרק חרך חרף הרי אילו כינויין לחרם נזיק נזיח ופזיח הרי אילו כינויין לנזירות" ואם היתה הרמיזה רמז אל הרמיזה הזאת, אינו חיב לעשות את נדרו, כמו שאמרו: "בית שמאי אוֹמֹ כינויי כינויין אסורין ובית הילל אוֹמֹ כינויי כינויין מותרין היכי דאמי כינויי כינויים תיני רב יוסף מקנימנה מקניחנא מקניסנא כינויי כינויים דחרם תיני רב יוסף טפשא חרקיא חרכיא חרפיא כינויי כינויים דנזירות תיני רב יוסף מנזיקנא מנזיחנא מפזחנא." וגם בשבועות דבריהם כך, כמו שאמרו: "כינויי כינויים דשבועה היכי דאמי שבואל שבותאל שקוקאל שבואל בן גרשום משמע אילא שבובאל שבותאל שקוקאל אֹמֹ שמואל שיבתא לא אֹמֹ כלום אשקיקא לא אֹמֹ כלום קדנאסא לא אֹמֹ כלום." והשבועה לבלי עשות דבר או לעשותו והרמז אל הדבר שוים בדיני שבועה, כמו שאמרו: "שבותא שקוקה נדרה

במוהה הרי אילו כינויים לשבועה.״ והנדרים והשבועות חלים על הנודר והנשבע רק כשהמלים מתאימות לכונתו, כמו שאמרו: ״עד שיהא פיו ולבו שוים.״

לאסר אסר על נפשו״ — שבועה המתכונת לעצר את הנפש, ולהמנע מעשות דבר שמותר לעשותו, ולא שיתיר על ידי זה דברים האסורים עליו, כמו שאמרו: ״איזה הוא אסר כיום שחרב בית המקדש כיום שמת בו פלוני הרי עלי שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין.״ ועוד: ״יכול נשבע לאכל נבלות וטרפות ושקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמ׳ לומ׳ לאסר אסר על נפשו לאסור אתה מותר ולא להתיר את האסור.״ ואסור לגזר על אחרים כמו שגוזר עליו, כמו שאמרו: ״על נפשו הוא אוסר ואינו אוסר על אחרים.״ ואם נשבע על דבר שאי אפשר לעשותו, צריכים להלקותו על שנשבע

21 b

על דבר שאין לאל ידו לעשותו, כמו שאמרו: ״אמ׳ ר׳ יוחנן נשבע שבועה שלא יישן שלשה ימים מלקין אותו ויישן לאלתר.״ ואם נדר שלא יאכל דבר פלוני משום שהוא מזיק לו, ולא היה מזיק לו, אלא מועיל לו, נדרו בטל, כמו שאמרו: ״קונם בצל שני טועם שהבצל רע ללב אמרו לו והלא כופרי יפה ללב הותר בכופרי ולא בכופרי בלבד הותר אילא בכל הבצלים מעשה היה והתירו ר׳ מאיר בכל הבצלים.״ ואם נדר שלא ידור בבית כמו שהוא, אסור לו לדור בו וגם בעליה אשר עליו, כמו שאמרו: ״הנודר מן הבית מותר בעלייה דברי ר׳ מאיר וחכמ׳ אומ׳ עליה בכלל בית הנודר מן העליה מותר בבית.״ ואם נדר שלא יאכל בשר אסור גם בכבד ובטחול ובקרבים, כמו שאמרו: ״הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואסור בראש וברגלים ובקנה ובכבד מפני שהן קרבים ואסור בעופות ומותר בדגים וחגבים.״ ואם נדר שלא יאכל צלי ולא כון במחשבתו לכל צלי, אסור בבשר צלוי, אבל אם אמר ״מה שֶׁיִּצָּלֶה,״ אסור בכל צלי. וכיוצא בזה האמירה בדבר המליח, אינו אסור אילא במליח של דג. אבל אם אמר ״כל מה שימלח״ אסור בכל מליח. והטעם שבשבילו נאסר האיש הזה בכל דבר, משום שהאיש הזה היה משתמש הרבה בדבר שהוא רוצה לאסר על עצמו בנדר, כמו שאמרו: ״הנודר מן הצלי אין אסור

אילא בצלי של בשר דב׳ ר׳ יהודה צלי שני טועם אסור בכל הצלויין מן המליח אין אסור אילא מן המליח של דג מליח שני טועם אסור בכל המלוחין.״ ודבריו ״לא יחל דברו״ כונתם שצריך לעמד בדבורו עד כמה שאפשר בזמן המיחד אם קבע לו זמן; ואם סתם דבריו צריך להקדים ולעשותו כדי שלא יעצרנו שום מעצור. וכבר בארנו זה בספר הראשון. וענין ״לא יחל דברו״ יכלל גם כן הפרה; ואסור לנודר להפר נדרו, אף על פי שהוא בעצמו חכם, אבל איש אחר יפרנו, כמו שאמרו: ״לא יחל דברו שלא יעשה דבריו חולין הרי שהיה חכם לא יפר

22 a

לעצמו והדין נותן אם מפר לאחרים לא יפר לעצמו תלמ׳ לומ׳ לא יחל דברו.״ ועוד: ״הוא אינו מיחל אבל אחרים מיחלין לו.״ ואמרו עוד: ״דבריו אינו מיחל אבל מיחל חפצי שמים.״ ודבריו ״ככל היוצא מפיו יעשה״ כונתם שחיב לעשות נדרו, אם מותר לנדר כמוהו ואפשר לעשותו.

המצוה השלישית ממנו. נדרי הנשים הבוגרות ושאינן בוגרות, והן חמשה מינים.

נערה בבית אביה שלא בגרה ושלא נשאה. נערה שנתארסה.

אשה שֶׁכְּנָסָהּ לבעלה. אלמנה וגרושה.

הראשונה מהן. כל אשה שנדרה נדר או אסרה אסר בבית אביה בעודה נערה, ואביה שמע והחריש לה, מְצֻוָּה שכל נדריה ואסריה שנדרה ושאסרה על נפשה יקומו. אבל אם הניא אותה ביום שמעו זה, כל נדריה ואסריה לא יקומו וי״י יסלח לה, כי הניא אביה אותה, כמו שכתוב: ״ואשה כי תדר נדר ל׳ וג׳ ושמע אביה את נדר׳ וג׳ ואם הניא אביה אות׳ וג׳.״ והזמן שמותר לנערה לנדר נדר שהיא חיבת לעשותו גם אם לא נבדק שכלה, הוא שתים עשרה שנה ויום אחד ומעלה, ובלבד שאין בשכלה פחת או פגם. ובת עשתי עשרה ומטה אין נדרה קים׳ ואם מלאו לה עשתי עשרה שנה, ונדרה, צריכים לבדק את מדת שכלה בכל השנה השתים עשרה; אם היה שכלה בריא ושלם יפר אביה נדריה, אם רצה בזה; ודוקא כשהביאה שתי שערות שחורות במקום הערוה. ואם החריש לה,

יקום נדרה. ואם היתה בעלת דעת קלה, נדרה לא יקום.

ובת דעת שמלאו לה שתים עשרה שנה ויום אחד ומעלה, שטענה שלא ידעה לשום מה נדרה בזמן ההוא, ולפיכך לא תקים אותו, החובה עליה לעשות מה שנדרה, אם יש לאל ידה. ובת עשתי עשרה שנה ומטה

22 b

שאמרה שידעה לשם מי נדרה, אין חובת נדר חלה עליה, כמו שאמרו:

"בת יׄא שנה ויום אחד נדריה נבדקין בת שתים עשרה שנה ויום אחד נדריה קימין ובודקין כל שתים עשרה בן יׄב שנה ויום אחד נדריו נבדקין יׄג שנה ויום אחד נדריו קימין ובודקין כל שלש עשרה קודם לזמן הזה אף על פי שאמרו יודעין אנן לשם מי נדרנן ולשם מי הקדישנן אין נדריהם נדרים ואין הקדשן הקדש אחר הזמן הזה אף על פי שאמרו אין אנן יודעין לשום מי נדרנן ולשום מי הקדשנן נדריהן נדרים והקדישן הקדש."

וכיון שברור ומובן שדברי רבותינו "בת יׄב שנה ויום אחד נדריה קימין ובודקין כל יׄב" הם דברים שיש לסמך עליהם ואין בהם ספק, מוכח כי ששה החדשים שהזכיר שמואל בדבריו "אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד" מתכונים אל החצי השני מן השנה השתים עשרה, וכי הבדיקה במשך השנה השתים עשרה על שני אופנים: בחצי הראשון שואלים אותה לשם מה נדרה ולמי הנדר, ובחצי השני שואלים אותה על הדבר הזה ובודקים אותה בדבר סימני הבגרות, כגון צמיחת שערות שחורות במקום הערוה, לכל הפחות שתי שערות, כיון שהדבר הזה אפשר בנערות ששנותיהן עשתי עשרה וחצי, כמו שאמרו: "תינוקת שהביאה שתי שערות חיבת בכל מצות האמורות בתורה." ואם הביאה שתי שערות חיבת היא בכל מה שנדרה אם אפשר לעשותו, אף על פי שאביה לא רצה בזה. אבל אם עדין לא הביאה שתי שערות, מותר לאביה להפר נדריה במשך השנה השתים עשרה. ואמרו רבותינו: "משל משלו חכמׄ באשה פגה בוהל וצמל פגה עודה תינוקת בוהל אילו ימי הנעורים ובזו ובזו אביה זכאי במציאתה ובמעשי ידיה ובהפר נדריה צמל בזמן שבגרה אין לאביה בה רשות." והנערות נקראות גם כן תינוקות מיום שנולדו עד שהביאו שתי שערות במקום הערוה, כמו שאמרו: "תינוקת בת יום אחד מטמאה בנדה." ועוד אמרו: "האב אינו מפר בבגר." ויש

23 a

סוברים כי ששה החדשים שהזכיר שמואל הם אחרי השנה השתים עשרה; ומה שאמרנו לפני זה מספיק להוכיח שנכוחה דעתנו שהזכרנו. ובאור הנדר והאסר במצוה הזאת וגם במצוה הקודמת שוה, אין הבדל ביניהן. ואמרו רבותינו: "ואסרה אסר אין אסר אילא שבועה וכן הוא אומ׳ או אסרה אסר על נפשה בשבועה." ודבריו "ושמע אביה" מוציאים את החרש, כמו שאמרו: "להוציא את החרש." "והחריש לה"— אף על פי שידע את הנדר שנדרה בתו. ואם חשב שהנודרת היתה אחרת, ואחר כך הברר לו שזו בתו, הרשות בידו להפר אותו בזמן שנודע לו, כמו שאמרו: "שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי שהיא אשתי הרי זה יחזור ויפר שנ׳ והחריש לה עד שיהא מתכוין לה." ואם החריש לה שעה אחת, או הרשה לה, ואחר כך נראה לו לחזור מדעתו, אסור לו לעשות כן, כמו שאמרו: "וקמו כל נדריה וכל אסר וג׳ שאם נדרה וקיים וחזר והפר שומע אני יהא מופר מה אני מקיים וקמו כל נדריה עד שלא יפר או אף משיפר מה אני מקיים והפר את נדריה עד שלא קיים או אף משיקיים תלמ׳ לומ׳ יקום מגיד הכתוב שכל נדר שאם קיים שעה אחת אינו רשאי להפר." ואם הרשה לה לעשות נדרה או קים אותו, ואחר כך נראה לו לשנות את דעתו, מותר לו לעשות כן, כמו שאמרו: "בעי רבה קיים ומופר ליכי בבת אחת מה הוא תא שמע דאמ׳ רבא כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו חייב." ואם הרשה לה זמן שעה אחת, הנדר קים, כמו שאמרו: "נימי קיים ליכי שעה ואני מפיר ליכי לאחר שעה כמאן דאמ׳ לה קיים ליכי לעולם." וכונת "ואם הניא אביה אותה ביום שמעו וג׳" שגער בה ביום ששמע או שהוגד לו שנדרה; ואם הוגד לו או שמע שנדרה קודם שעבר היום, והחריש עד אחרי שעבר היום, יקום נדרה, כמו שאמרו: "הפרת נדרים כל היום כאיזצד נדרה בלילי שבת מפר בלילי שבת והשבת עד שתחשך נדרה עם חשכה מפר עד שלא תחשך שאם חשכה ולא הפר אין יכול להפר

23 b

תניא הפרת נדרים כל היום ר׳ יוסי בר יהודה ור׳ אלעזר בר ר׳ שמעון אומ׳ מעת לעת אמ׳ ר׳ שמעון בן פזי אמ׳ ר׳ לוי אין הלכה כאותו הזוג.״ והארוסה — אם הניא אותה הארוס ביום ששמע או שהוגד לו, נדריה ואסריה לא יקומו. ואם החריש לה, יקומו עליה, כמו שכתוב: ״ואם היו תהיה לאיש וג׳ וג׳ ושמע אישה וג׳ ואם ביום שמוע אי׳ וג׳.״ והראיה שהאשה הזאת היא ארוסה, לא נשואה, דבריהם: ״ואם היו תהיה לאיש זו ארושה.״ ואם כנסה כשהיא בוגרת ועליה נדר שיש לו ממנו צער, והוא מן הנדרים שאסור לו להפרם, ורצה לגרש אותה בשביל זה, יתן לה את הכסף שהביאה, לא את כתובתה, כמו שאמרו: ״כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה.״ וכונת דבריו ״ונדריה עליה״ נדר שלא הופר ושלא הוקם, כמו שאמרו: ״ונדריה עליה נדרים שלא הוקמו ושלא הופרו.״ ומותר לבעל לומר לאשתו בעת שתנשא לו: ״אני כבר הפרתי כל נדריך שנדרת״— והדברים אמורים בנדרים שמותר להפרם,— כמו שאמרו: ״וכן הבעל עד שלא תכנס לרשותו אומ׳ לה כל נדרים שנדרת עד שלא תכנסי לרשותי הרי הן מופרין לכשתכנס לרשותו אין יכול להפר.״ ואם נדרה כשהיא ארוסה, קודם שבגרה, שניהם, האב והבעל, יפרו אותו, כמו שאמרו: ״נערה המארשה אביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל הפר הבעל ולא הפר האב אינו מופר.״ ואסור לאב להפר נדר בתו אחרי שבגרה, כמו שאמרו: ״יפה כח הבעל מכח האב שהבעל מפר בבגר ואין האב מפר בבגר.״ ״ושמע אביה וג׳ ביום שמע א׳ וג׳״— הדברים הללו שוים לדברים שקדמו ״ושמע וג׳ והניא א׳ וג׳,״ וגם באורם שוה. ״ויי׳ יסלח לה״— כונתו שיסלח לה אם עשתה את הנדר אחרי שידעה שהנו מופר, כמו שאמרו: ״הרי שנדרה ובטל לה והלכה ועשתה מזידה מנין שצריכה סליחה תלמ׳ לומ׳ ויי׳ יסלח לה.״ ודין הנשואה בדבר נדרה והפרו כדין הארוסה, כמו שכתוב: ״ואם בית אישה נדרה וג׳ ושמע אביה וג׳ ואם הפר יפר וג׳.״ וכונת דבריו ״כל נדר וכל שבועת אסר וג׳״ שהבעל מפר נדרי אשתו כמו שיפר נדרים של ארוסה בוגרת קודם שנשאת, וכמו שהזכרנו במה שקדם. ודבריו ״כל נדר וכל שבועת אסר וג׳״ רומזים אל נדרים שיש בהם ענוי נפש או ענוי הגוף. או שניהם כאחד, כגון שלא תכנס למרחץ ושלא תתקשט ושלא תִשָּׁמַע לו במטה

24 a

ושלא תאכל בשר ופרות ושלא תשרת אותו, וכיוצא בזה, דברים שיש בעזיבתם ענוי נפש או ענוי הגוף, כמו שאמרו: "ואילו נדרים שהוא מפר נדרים שיש בהן עינוי נפש אם ארחץ אם לא ארחץ אם אתקשט ואם לא אתקשט." ואמרו: "אין לי אילא דברים שיש בהן עינוי נפש דברים שבינו לבינה מנין תלמ׳ לומ׳ אלה החקים אשר צוה יי׳ את משה בין איש לאשתו." והתוספתא אומרת: "כל שיש בו עינוי נפש בין בינו לבינה ובין בינה לבין אחרים יפר דבר שאין בו עינוי נפש בינו לבינה יפר בינו לבין אחרים לא יפר כאיזצד קונם שני טועם לפי אבה ולפי אביך לפ אחיך ולפי אחי שאני מטילה לבקרך אין יכול להפר מפני שבינה לבין אחרים שלא אכחול ושלא אתקשט ושלא אשמש לך מטתי יפר מפני שבינו לבינה שלא אמזוג לך את הכוס שלא אדיח לך את רגלך שלא אציע לך את המטה אין צריך להפר וכופה על כרחה רבן גמליאל אומ׳ יפר משום שנ׳ לא יחל דברו." ואם נדרה שלא תאכל פרות מדינה פלונית, נדרה קים, מפני שתוכל לאכל פרות מדינה אחרת; וכן אם נדרה שלא תאכל את המאכלים שימכר פלוני, משום שתוכל לקנות מאחר. ואם המין ההוא לא ימצא אלא אצל המוכר ההוא, מותר להפר, כמו שאמרו: "אילו הן נדרי עינויי נפש אמרה קונם פרות העולם עלי הרי זה יפר פרות המדינה זו עלי יביא לה פרות ממדינה אחרת פרות חנוני זה עלי אינו יכול להפר אם לא היתה פרנסתו אילא ממנו הרי זה יפר." ואם נדרה שלא תאכל דבר אלא מה שבעלה מאכיל אותה, והיה עני, צריכים לקים נדרה, משום שתוכל לאכל דברים המותרים לעניים, כמו שאמרו: "קונם שני נהנה לבריות אין יכול להפר ויכולה היא להנות בלקט ובשכחה ובפיאה." ואם בעל או אב לא ידע שיי׳ יתברך התיר לו להפר נדר אשתו ובתו, ואחר כך נודע לו הדבר הזה, יכול להפר ביום שנודע לו; ואם שמע אותה נודרת ולא ידע שזה נדר, ואחר כך נודע לו הדבר, יכול להפר ביום הִוָּדַע לו, כמו שאמרו: "יודע אני שיש נדרים אבל איני יודע שיש מפירים יפר יודע אני שיש מפירים אבל איני יודע שזה נדר ר׳ מאיר אומ׳ לא יפר וחכמ׳ אומ׳ יפר." ואם נדרה שלא תאכל דבר מהדברים במשך חדש ימים, למשל, והתיר לה שבוע אחד,

24 b

הפר על ידי זה את נדרה, כמו שאמרו: "ואם הפר יפר אותם ולא מקצתם." ואם נדרה שלא תאכל שני מיני מאכל, והתיר לה לאכל אחד מהם, גם המין השני מותר לה. ואם קים את נדרה באחד מהם יקום גם במין השני, אם אסרה אותם עליה כאחד, כמו שאמרו: "נדרה מן התאנים ומן הענבים הפר לה הבעל לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים כלו מופר קיים לה לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים כלו קיים אימתי בזמן שהוא נדר אחד אבל אם אמרה תאנה שני טועמת ועוד ענבה ונשאל לחכם והתיר לה לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים אסר לה לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים הפר לה בעלה לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים קיים לה לתאנים ולא לענבים לענבים ולא לתאנים הקיום במקומו וההפר במקומו." ועוד אמרו: "נדר שהותר מקצתו הותר כלו." ואיש שרצה להפר נדרי בתו, ונדרה אשתו, וסבר שזו היא בתו, והפר לה, הנדר קים, וצריך לחזור ולהפר נדר אשתו, אם רצה, והוא הדין אם רצה להפר נדר אשתו, ובתו היתה הנודרת, כמו שאמרו: "נדרה אשתו סבור שנדרה בתו נדרה בתו סבר שנדרה אשתו נדרה בנזיר סבור שנדרה בקרבן נדרה בקרבן כסבור שנדרה בנזיר נדרה מן התאנים סבור מן הענבים נדרה מן הענבים סבור שנדרה מן התאנים הרי זה יחזור ויפר." ואם שמע ביום השבת שנדרה, צריך להפר נדרה במלים שהנן שונות מאלה שישתמש בהן לבטל נדר בימות החול; למשל, יאמר לה: "אכלי מן הדבר הזה שנדרת לבלי אכל ממנו." ובתנאי שיפר את נדרה בלבו, וזה הוא כאלו אמר: "אני כבר הפרתי נדרך," כמו שאמרו: "מפירין נדרים בשבת לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי מבוטל ליכי כדרך שאומר לה בחול אילא אומר לה טלי אכלי טלי שתי הרי זה נדר בטל ובטל מאליו אמׄ רׄ יוחנן וצריך שיבטל בלבו." ורבותינו שמו הבדל בין המלים שבהן יפר הבעל שבועות אשתו ונדריה ובין המלים שבהן יפר החכם, ואמרו: "אמׄ רׄ יוחנן חכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם לא אמר ולא כלום בעל אומׄ מופר ליכי מבוטל ליכי וחכם אומׄ שרי ליכי אבל איפכה לא בעל מפר ואין חכם מפר חכם מתיר ואין בעל מתיר."   ואלמנה וגרושה — כל

25 a

אשר אסרה על נפשה יקום עליה, כמו שכתוב: "ונדר אלמנה וגרושה וג." ואם היו בעולות בעל, וכבר כנסו, חיבות הן לקים את כל נדריהן ואסריהן, כמו שאמרו: "ונדר אלמנה וגרושה מן הנשואין ולא מן האירושין." ואם אלמנה או גרושה מן הנשואין נדרה נדר לאחר שיעברו שלשים יום, וקודם שעבר הזמן נשאת וכנסה, אין לבעלה להפר נדרה, כמו שאמרו: "ונדר אלמנה וגרושה יקו' עליה כאיזצד אמרה הריני נזירה לאחר שלשים יום אף על פי שנשאת בתוך שלשים יום אינו יכול להפר." ואם אמרה לבעלה נדרתי שאעשה כזה וכזה לאחר שלשים יום מן היום הזה, והפר לה בעלה, ולאחר כך נתארמלה או נתגרשה, ההפר במקומו עומד, כמו שאמרו: "נדרה והיא ברשות הבעל והפר לה ואמרה הריני נזירה לאחר שלשים יום אף על פי שנתארמלה או שנתגרשה בתוך שלשים יום הרי זה מופר נדרה בו ביום ונתגרשה בו ביום אינו יכול להפר זה הכלל כל שיצאה לרשות עצמה שעה אחת אינו יכול להפר." ואם היה לאלמנה יבם אחד יוכל להפר נדריה ואסריה, אבל לא כשהיו לה שני יבמים, כמו שאמרו: "שומרת יבם בין יבם אחד ובין שני יבמין ר' אליעזר או' יפר ור' יהושע או' לאחד ולא לשנים ר' עקיבא או' לא לאחד ולא לשנים." והלכה בזה כר' יהושע. נשלם באורנו של החלק השלישי הכולל עשתי עשרה מצות שנזכרו למעלה.

הספר החמישי מן המצות בדבר טמאות מיחדות שחבר ראש כלה חפץ בן יצליח, בדבר משא ומגע בפגרי בהמות מיחדות, וכיוצא בזה, כולל תשע מצות עשה הנוהגות בכל זמן ומקום.

המצוה הראשונה ממנו.

מי שנגע בנבלות הבהמות והחיות הטמאות צריך להיות טמא עד הערב. ואם נשא אותן יטמא הוא ובגדיו. ושניהם יהיו בטמאתם אחרי הטבילה והכבוס עד הערב, כמו שכתוב: "ולאלה תטמאו כל הנוגע וג' וכל הנושא מנבלתם וג' לכל הבהמה וג' וכל הולך על כפיו וג' והנושא את נבל' וג'." ודבריו "כל הנוגע וג'" הם כפשוטם, כונתם שיטמא הגוף הנוגע בהם, ולא הדבר אשר עליו, כגון בגדים, וכמו שאמרו: "אין הנוגע מטמא בגדים." והנוגע בחלק מן

25 b

הדבר או בכלו שוים בתורת טמאה. והחלק של הנבלות הללו על שלשה אופנים. הראשון מהם העצמות והגידים והקרנים והטלפים, וכיוצא בהם. אם היו ערומים, בלי בשר, הנוגע בהם לא יטמא בתורת נבלה. וכן העורות, חוץ מעור החזיר ועור דבשת של גמל הרך ועור של ראש עגל הרך ועור הפרסה ועור הערוה ועור השליל ועור שתחת האליה — והעורות הללו מטמאים כבשרם; ואם עבדו אינם מטמאים. ועור האדם יטמא בין שלא עבד ובין שעבד, כמו שאמרו: "בבהמה העור והרוטב והקופה והאליל והעצמות והגידים והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טמאת אוכלין אבל לא טמאת נבלה." ועוד: "ואלו שעורותיהן כבשרן עור האדם ועור החזיר של ישוב ר׳ יוסי אומ׳ אף עור חזיר של בר עור חטארית של גמל הרך עור הפרסות ועור בית הבשת ועור השליל עור שתחת האליה וכלן שעבדן או שהלך בהן כדי עבדה טהורים חוץ מעור האדם." החלק השני בשר ששעורו אינו פחות מכזית בינוני ומעלה. וזה יטמא את הנוגע בו, כמו שאמרו: "כזית מן הנבלה." החלק השלישי אבר ששעורו פחות מכזית ומעלה שיש בו בשר ועצמות וגידים מדבקים. וזה יטמא את הנוגע בו, כמו שאמרו: "אבר כבריתו בשר גידים ועצמות." ועוד: "האברים אין להם שעור אפילו פחות מכזית מן המת ופחות מכזית מן הנבלה ופחות מכעדשה מן השרץ מטמאין בטמאתן." וכל הנבלה או חלק ממנה או כל אחד מהאברים המטמאם, אינם מטמאים את הנוגע בהם כשהם יבשים, אלא כשהם לחים, או כשאפשר להרטיבם במים פושרים וישובו לכמות שהיו בראשונה בזמן עשרים וארבע שעות, כמו שאמרו: "דם הנדה ובשר המת מטמאין לחים ומטמאין יבשים אבל הזוב והנועי והרוק והשרץ והנבלה ושכבת זרע מטמאין לחין ואין מטמאין יבשים ואם יכולים לשרות ולחזות לכמות שהיו מטמאין לחין ומטמאין יבשים וכמה היא שריתן בפושרים מעת לעת." ועוד: "רבן שמעון בן גמליאל אומ׳ פושרין צריכין שיהיו פושרין מעת לעת." ודבריו "וכל הנושא מנב׳ וג׳" כונתם שהנושא את הנבלות הללו יטמא הוא והבגדים שעליו, אין הבדל בין שלא היה דבר חוצץ בינו לבין הנבלה ובין שהיה דבר חוצץ. וגם רבותינו אמרו: "מלמד שהנושא מטמא בגדים." והנבלות המטמאות בין של ישוב

26 a

ובין של בר ובין אלה שיש בהן סימני טהרה ובין שיש בהן סימני טמאה, כלן שוות בתורת טמאה, כמו שאמר הכתוב: "לכל הבהמה וג." ודבריו "וכל הולך על כפיו" יכללו הבהמות ההולכות על כפיהן כגון הקוף והקפוד וחלדת הסנאין ואדני השדה וכלב המים, כמו שאמרו: "כל הולך על כפיו זה הקוף כל הולך להביא את הקפוד וחלדת הסנאין ואדני השדה וכלב המים." ובכלל דבריו "בכל החיה" נכלל גם הפיל, כמו שאמרו: "בכל החיה להביא את הפיל." ובדבריו "כל הנוגע בהם יטמא" ירמז אל אדם וכלים, כמו שאמרו: "כל הנוגע בהם יטמא בין אדם ובין כלים." ואם הנבלות הללו היו על כלי מלאכה או כלי בית ותחת הכלים הללו היו כלי בית או כלי מלאכה אחרים או אכל ומשקה אינו נטמא אלא הנוגע בנבלה, כמו שאמרו: "לכם הם מטמאין אינן מטמאין לא אוכלים ולא משקים ולא כלים במשא." והבאורים ששמו קדמונינו לדבר הזה יארכו, ואנחנו נקצרם בשביל אריכותם. ודבריו "וטמא עד הערב" מצריכים אותו להיות כך כדי שלא יגע בקדש, לא בזולתו מן הדברים הכלליים, כמו שאמרו: "הא כאיזצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך." ונבלות בעלי החיים השטים במים, הדומות לנבלות חיות המדבר והישוב המטמאות, אינן מטמאות, חוץ מנבלת החיה הנקראת כלב המים, כמו שאמרו: "כל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שהוא פורה מן היבוש"

המצוה השניה ממנו. מי שנגע בנבלות שרצים, שמנה בעלי החיים, שהם החלד והעכבר והצב ומיניו והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת, מצוה להיות טמא עד הערב, כמו שכתוב: "וזה לכם הטמא בשׁ וג' והאנקה והכוח וג' אלה הטמאים לכם וג." אחרי שהמלה "שרץ" כללה את כל הסוג שב והזכיר מינים אחדים כגון החלד וג. וכל חלק מחלקי הבשר של השרצים הללו כשהוא נפרד, מטמא בכל מה שיטמא כלו. והשעור בזה כל מה שמדתו אינה פחותה מעדשה ומעלה, כמו שאמרו: "בעדשה מן השרץ." וכל מה שהוא פחות מן השעור הזה ויש בו בשר וגידים ועצמות מטמא ככל הנבלה כלה, אין הבדל בזה בין שפרש מן השרץ

26 b

והשרץ חי ובין שהוא מת, כמו שאמרו: "יכול הבשר הפורש מן החי יטמא תלמ׳ לומ׳ במותם מה מיתה שאין לה חילופים אף אבר מן החי שאין לה חילופים מה השרץ בשר גידים ועצמות אף אבר מן החי כבריתו בשר וגידים ועצמות." ואמרו: "אברים אין להם שיעור אפילו פחות מכזית מן המת פחות מכזית מן הנבלה ופחות מכעדשה מן השרץ מטמאין בטמאתן." ובדבר הדם אמרו בבארם אותו: "וזה לכם הטמא שיטמא כבשרו." ונזכיר את מיני הדם במצות וכל דם לא תאכלו בספר שאחרי הספר הזה אם ירצה השם. ובדבר העצמות, אלו שאין עליהן בשר, וכן הצפרנים והשער, אינן מטמאין, כמו שאמרו: "מנבלתם לא מן העצמות ולא מן השנים ולא מן הצפרנים ולא מן השער שלהם." ועור האנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת מטמא כשהוא בלתי מעבד — אבל לא כשהוא מעבד — כמו שתטמא הנבלה, כמו שאמרה המשנה: "ואילו שעורותיהן כבשרן עור האנקה והכוח והלטאה והחומט ר׳ יהודה אומ׳ הלטאה כחלדה וכלן שעבדן או שהולך בהן כדי עבודה טהורין חוץ מעור האדם ר׳ יצחק בן נורי אומ׳ שמנה שרצים יש להן עורות." והתלמוד אומ׳: "תנו רבנן הטמאים לרבות עורותיהן כבשרן יכול כולם תלמ׳ לומ׳ אלה והא אלה אכולהי כת׳ אמ׳ ר׳ למינהו הפסיק העינין וניתי התנשמת אמ׳ ר׳ שמואל בר יצחק רב תיני התנשמת." והיבשה מנבלות השרצים אינה מטמאה. אבל אם נפלה במים פושרים עשרים וארבע שעות וחזרה ללחותה הקודמת, מטמאה. והראיה לזה כבר הזכרנו במצוה שלפני המצוה הזאת בעת שהזכרנו ארבע נבלות בהמה וחיה. ואם יבשו מקצת החלקים אף על פי שהם מדבקים באחרים שעדין לא יבשו; וכן אם נשרפו מקצת החלקים ומקצתם לא נשרפו; החלק שלא יבש ושלא נשרף מטמא, אבל לא החלק שיבש ונשרף מן הנבלה, כמו שאמרו: "אמ׳ ר׳ שמעון בן לקיש שרץ שיבש ושלדו קימת טמא והא אנן תנן מטמאין לחין ואין מטמאין יבשים אמ׳ ר׳ זורא לא קשיא הא בכולן הא במקצתן." ועוד: "אמ׳ ר׳ שמעון בן לקיש שרץ שנשרף ושלדו קיימת טמא מותיבי מצאו שרוף על גבי זיתים וכן

27 a

המטלית המהוהה טהורה שכל הטמאות כשעת מציאתן אמ׳ ר׳ זירא לא קשיא הא בכולן הא במקצתן." ואם העכבר הנוצר מן העפר כבר נעשה חציו בשר ועור, ועל הנשאר עלה כסוי שנדבק בעור הבשר, וכבר יש בו תנועה, הריהו מטמא את הנוגע בו, כמו שאמרו: "עכבר שחציו בשר וחציו אדמה הנוגע בבשר טמא ובאדמה טהור אמ׳ ר׳ יהושע בן לוי והוא שהשריץ על פני כלו איכא דמתני לה אסיפא ר׳ יהודה אומ׳ אף הנוגע באדמה שכנגד הבשר טמא ואמ׳ ר׳ יהושע בן לוי והוא שהשריץ על פני כלו." ובדבריו "על הארץ" רוצה לומר בעלי החיים שישנם על הארץ, ולא אלו שישנם במים, כמו שאמרו: "אף אביא עכבר שבים ששמו עכבר תלמ׳ לומ׳ על הארץ להוציא את שבים." ואמרו: "תנו רבנן כל שברא הקב״ה ביבשה ברא כנגדו בים חוץ מן החלדה." ודבריו "הצב למינהו" ענינם מיני הצב כגון הערוד ובן הנפילים והסלמנדרא, כמו שאמרו: "הצב למינהו לרבות מינין של צב כגון ערוד ובן הנפילים וסמנדרא." ודבריו "כל הנוגע בהם יט׳" מצריכים על הנוגע בהם כשהם מתים טמאת גופו, לא טמאת הבגדים שעליו. וגם רבותינו אמרו: "אין השרץ מטמא במשא."

המצוה השלישית ממנו. כלי בית או כלי מלאכה שנפל עליו אחד משמנה השרצים הללו לאחר מותו צריך להיות טמא, ויטבל במים; וישאר טמא עד הערב; ואחר כך יטהר, כמו שכתוב: "וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ וג׳." אחרי שפרטה המצוה הזאת ואמרה "כלי עץ ובגד ועור ושק" חזרה ורבתה כל הכלים שמשתמשים בהם, ואמרה "כל כלי אשר יעשה בו מלאכה בהם," משום שענין דבריו "אשר יעשה מלאכה בהם" כונתו כלים שנגמרו, בעלי מדות קבועות, שאינם חסרים בגופם ושלמות מלאכתם, וראויים הם לדבר שנעשו בשבילו, כמו שאמרו: "כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה המטה והערסה משישופם בעור הדג גמר שלא לשוף טמאים ר׳ יהודה אומ׳ המטה משיסרג בה שלשה בתים הסלין של עץ משיחסום ויקנב ושל תמרה אף על פי שלא קינב מבפנים טמא שכן מקימין כלכלה משיחסום ויקנב ויגמר

27 b

את התלויה בית הלגינין ובית הכוסות אף על פי שלא קינב מבפנים טמא שכן מקימין הקנונים קטנים והקלתות משיחסום ויקנב הקנונים הגדולים והסיגין הגדולים משיעשה שני דורים לרחב שלהן ים נפה וכברה וכף של מאזנים משיעשה דור אחד לרחב שלהן הקופה משיעשה שתי צפירות לרחב שלה והערק משיעשה בו צפירה אחת כלי עור מאימתי מקבלין טומאה התרמל משיחסום ויקנב ויעשה את קיחותיו ור׳ יהודה אומ׳ משיעשה את אזניו סקורטיה משיחסום ויקנב ויעשה את ציצותיה ור׳ יהודה אומ׳ משיעשה את טבעותיה קיטבליה משיחסום ויקנב ור׳ יהודה אומ׳ משיעשה את קיחותיה הכר והכסת של עור משיחסום ויקנב ר׳ יהודה אומ׳ משיתפרנו וישיר בה פחות מחמשה טפחים." ועוד אמרו: "כלי עץ מאימתי מקבל טמאה הסנדל משיקמע והמנעל משיגוב על האמום ואם עתיד לכרכם עד שיכרכם ולשרטט עד שישרטט אסקרטיא עד שיטפטף וקיטבליא משישרטט עור העריסה שהוא עתיד לעשות לו טבור עד שיעשה לו טבור."

פרוש. משיחסום ויקנב: מעת שיגמר מלאכת שפתיו ויחתוך מה שנשאר מן הקסמים הבולטים ממנו. כלכלה: מין סל. בית הלגינין: תיק של כוסות והדומה להן. הקנונים: קערות. והסיגין: קופות גדולות. דורין: פתילות דקות. צפירות: פתילות. הערק: מחצלת. התרמל: דומה לשק. קיחותיו: לולאות. קיטבליא: מצע של עור. סקורטיא: שלחן עור. משיגוב על האמום: משייבש על הדפוס. לכרכם: כשישימו עליו כרכם. ישרטט: יציר. ואמרו מאמר אחר כולל: "כלי עץ אין מקבלין טמאה עד שתגמר מלאכתן כלי עצם מאימתי מקבלין טמאה משתגמר מלאכתן היו מחוסרין כסויין טמאים כלי חרש מאימתי מקבלין טמאה משיצרפנו בכבשן והוא גמר מלאכתן." והכלים הם שני מינים, אחד מהם שיש לו תוך מחזיק אויר, והשני שיש לו שטח שאינו מחזיק אויר. ואלו שיש להם תוך, יש מהם המקבלים טמאה, ויש מהם שאינם מקבלים טמאה. ואלו שאין להם תוך יש מהם המקבלים טמאה ויש שאינם מקבלים טמאה. ויש המקבלים

28 a

טמאה בין שיש להם תוך ובין שאין להם תוך. ואלו שיש להם תוך ואינם טמאים, כגון כלי הקדש כלם, אין הבדל בין שיש להם תוך ובין שאין להם. וכן כלים שמלאו אותם דברים שהוכנו בשבילם ושאי אפשר לשאת אותם כשהם מלאים, כגון הגדולות שבשדות והתבות הגדולות ובור הספינה ששמים בו מים, וכיוצא בהם. ומהם כלי שאפשר לשאת אותו כשהוא מלא, כגון דבר שהכינוהו התינוקות לשחק בו, כגון קליפת הלפת והאתרג והדלעת והדומה להם. ואם אחד הדברים הללו יכול להתקים זמן רב, יטמא, כמו שאמרו: "כל הכלים שיש להם אחורים ותוך, כגון הכרים והכסתות והשקים והמרציפין וג'." "כלי הקדש אין להם אחורים ותוך ואין להם בית הצביעה." ואמרו: "שידה תבה ומגדל וכוארת הקש וכורת הקנים ובור ספינה אלכסנדרית אף על פי שיש להם שולים שהן מחזיקין ארבעים סאה בלח שהן כורים ביבש הרי אילו טהורים ושאר כל הכלים בין מקבלין ובין שאינן מקבלין טמאה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומ' דרדור עגלה וקסטית מלכים ועריבת העבדן ובור ספינה קטנה וארון אף על פי מקבלין טמאים שאינן עשויים ליטלטל אילא במה שבהן ושאר כל הכלים מקבלין טהורין ושאין מקבלין טמאים אין בין דברי ר' מאיר לדברי ר' יהודה אילא ערבה של בעל הבית." ואמרו: "העשה כלים מדבר שהוא של מעמד טמא מדבר שאינו של מעמד טהור הלפת ואתרג ודלעת יבשה שחקקום תינוקות למוד בהם את העפר או שהתקינום לכף מאזנים טהורים הרמון והאלון והאגוזים שחקקום תינוקות למוד בהן את העפר או שהתקינום לכף מאזנים טמאים." ומהם מכונה שתחת מלבן בצורה מיחדה, או ספסל שהתקן להניח עליו את הרגלים, כמו שאמרו: "חמור שתחת המלבן והספסלין שתחת הרגלים טהורין כפותין שתחת הרגלים אף על פי שחקקום ומקבלין טהורים ואין בהן משום קבול." ועוד אמרו: "כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע." ומהם כלי הנעשה מעור בעל חי הנמצא במים, חוץ מזה שחבר אליו עור או

28 b

דבר אחר המקבל טמאה, בין שחברו בדבק או בחוט, או בדבר אחר. אבל כלי הנעשה מעור בעל החי הנקרא כלב המים יטמא אף על שלא חבר אליו דבר אחר, כמו שאמרו: "כל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שהוא פורה ביבוש דברי ר' עקיבא העושה כלים מן הגדל בים וחבר להם מן הגדל בארץ ואפילו חוט ואפילו משיחה דבר שמקבל טמאה טמא ובלבד שיחברנו כדרך חבורו לטמאה." ומהם כלי הנעשה מגללי בקר והדברים החצובים מאבנים, כגון מכונות ומוריגים והדומה להם, כמו שאמרו: "שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין את הכהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה ולשכת בית אבן היתה נקראת ולמה נקרא שמה לשכת בית אבן שכל מעשיה בכלי גללים ובכלי אבנים ובכלי אדמה מאי טעמא וג' תקינו ליה רבנן כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה דלא מקבלין טמאה כי היכן דלא ליזלזלו בה." ומהם קערות עץ שיש להן שפה וכסוי טני שהוכן לשירים הנעשה מזהב וכסף ונחשת וברזל וכיוצא בהם מן המתכות, כמו שאמרו: "הטבלה שיש לה ליזביז בכלי עץ טהורה." ועוד: "כסוי טני של מתכת של בעלי בתים רבן גמליאל מטמא וחכמ' מטהרין." ומהם כלים הנעשים מעצמות העופות; אבל אם חבר להם דבר המקבל טמאה, מקבלים הם על ידי זה, כמו שאמרו: "העשה כלים מעצמות העופות טהורים." ועוד: "חיבר להם מן הגדל בארץ אפילו חוט אפילו משיחה דבר שהוא מקבל טמאה טמא." ומהם כלים שהנם בשעת מלאכה שמוש לכלי אחר, ויפסקו מלהיות שמוש כשנגמרה המלאכה, כגון הכלי שמכסים בו את הצאה, והחסום, והכלי המגן מפני הדבורים, והדומה להם, אינם מקבלים טמאה. אבל אם היה הכלי מוכן לכלי אחר שלא יפרדו זה מזה לעולם, יקבל טמאה, כגון כסוי תבה וקמטרא וקמרון ותיק של מכחול, והדומה להם, כמו שאמרו: "המלקוט של בקר והחסום שלו והמדף של דבורים והמנפה הרי אלו טהורים כסוי קפסה טמא כיסוי קמטרא טהור כסוי תבה כסוי טני והמכבש של חרש וכסא שתחת

29 a

התבה והקמרון שלה והאילוגנין של ספר ובית הנגר ובית המנעול ובית המזוזה ותיק נבלים ותיק כנורות והאמום של גודלי מצנפת והמרכב של זמר ורביעין של אלית וגנוגנות העני וסמוכות המטה וטיפוס של תפילה ואמום של גודלי מסאות הרי אילו טהורים זה הכלל אמ׳ ר׳ יוסי כל המשמש משמשין של אדם בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה טמא וכל שאינו אילא בשעת מלאכה טהור תיק מכחול ובית הכוחל ותיק מכתב ותרינתק והקיטבליא וסקרטיא ובית החצים ובית הפרגושות הרי אילו טמאים תיק סימפניא בזמן שהוא נותנו מלמעלה טמא ומצדו טהור תיק חללים ר׳ יהודה מטהר מפני שהוא נותנו מצדו וחפוי האלה בית הלגינין ובית הכוסות אף על פי שיש בו חמשה על חמשה טהור שאינו אילא חפוי ומשום חבורי כלים טמא.״

פרוש המלים הקשות כאן.

המלקוט של בקר: המכסה את הצאה. והחסום שלו: מין רסן. המדף של דבורים: כלי המגן מפני הדבורים. והמנפה: מין רחת. קפסה: תבה שמניחים בה בגדים. קמטרא: ארון ספרים. מכבש: מין כסא. קמרון: כסוי עגל. האלגנין: תיק. האמום: דפוס, של גודלי: הטוים. ורביעין: חבלים שחורים. גנוגנת: יריעת אהל. תיק: כסוי. תרנתיק: שני כסויים. והמרכוב של זמר: המרכוב הוא כלי עשוי מעץ שמשחקים ומזמרים עליו. הפרגושות: מנורות. מכתב: קולמוס. קיטבליא: מצע של עור. סקורטיא: שלחן עשוי מעור. האלה: שריה. סמפוניא:

נבל. חלילין: מיני כנור. בית הלגינין: בקבוקים. והכלים שיש להם תוך ומקבלים טמאה, הם הכלים שאין אחד מהם נכלל במה שהזכרנו והדומה להם שיש להם תוך ואינם מקבלים טמאה; כגון כתנות ומרבדים ושמיכות וכובע ושטיח וחמת וקדרה וקערה ותבה ושדה ודוד וכיוצא בהם שיארך להזכיר את מיניהם. ושעור הבגדים התפורים המקבלים טמאה, השעור היותר פחות הוא מה שיעלה על אחד מצדי הלובש לשלשה טפחים ומעלה, כמו שאמרו: ״חלוק של קטן ר׳ אליעזר אומ׳ כל שהוא

29 b

וחכמ׳ אומ׳ עד שיהא כשעור ונמדד כפול." ואמרו: "העושה חלוק אם יש בו שלשה על שלשה טמא ואם לאו טהור." והטמאה נופלת על כל הכלים שהתקנו ושנעשו לשמש אברי הגוף וכיוצא בהם, כגון אנפילא ונעל ומכנסים, שהם שרולים, וצעיפים, כמו שאמרו: "ואילו נמדדין כפולין: אנפילא ופלניא ומכנסים וכובע וכיס של פונדא ומטלית שטלאה על השפה אם פשוטה נמדדת פשוטה ואם כפולה נמדדת כפולה." והכלים שאין להם תוך ומקבלין טמאה הם כגון הדפים של הנחתומים שהוכנו למאפה הלחם. אבל אלה שהוכנו בבתים ולא יחדו למלאכת הנחתומים אינם מקבלים טמאה אלא אם כן חברו לכלי אחר או שקשטו בששר או כרכם, והדומה להם, כמו שאמרו: "דף של נחתומין שקבעו בכותל ר׳ אליעזר מטהר וחכמ׳ מטמאים." ועוד: "ארובות של נחתומין טמאות ושל בעלי בתים טהורות סירקן או כרכמן טמאין." ואמרו: "מפני מה ארובות של נחתומין טמאות מפני שהן מיוחדות לכלי של בעלי בתים טהורות עד שיחזרום לכלי." ומהם עורות בעלי החיים שאינם חיים במים שעבדו וגמר בדעתו לעשות מהם כלי, כמו שאמרו: "יכול אפילו עור המצה ועור החופה במשמע תלמ׳ לומ׳ אשר יעשה מלאכה בהם יצאו עור המצה ועור החופה שלא נעשה בהן מלאכה." וענין דברין "עור המצה" — עורות שלא נמלחו ולא הכנסו למלאכת העבוד; "ועור החופה" — עור שנמלח בלבד, כמו שאמרו: "אמ׳ ר׳ חייה בר אמי משמא דעולא שלשה עורות הן מצה חופה ודפתרא מצה דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ חופה דמליח ולא קמיח ולא עפיץ." ואמרו: "עורות של בעל הבית מחשבה מטמאתן." ומהם מטלית שמדתה שלשה טפחים על שלשה טפחים ומעלה שדרס עליה אחד המטמא אותה טמאת מדרס, או שהוכנה לשכב עליה, או ששמים אותה

30 a

על מלוגמא ורטיה, או פחותה משלשה טפחים על שלשה טפחים שהוכנה להשתמש בה שמוש מיחד, שמשתמר בה בשביל עבודה דומה לזו, או חתיכה שמדתה

שלשה טפחים על שלשה טפחים ומעלה שנגעה במת או האהילה עליו, או שחושבים לתקן בה דבר אחר, או שק שמדתו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים ומעלה, או מצע שמדתו חמשה טפחים על חמשה טפחים ומעלה או מפץ שמדתו ששה טפחים על ששה טפחים ומעלה שדרס או ישב או שכב עליהם המטמא אותם, או שהאהילו על מת או שנגעו בו, וכיוצא בזה מן הדברים המטמאים. ואם לקח טפח על טפח ומעלה מן הדברים הללו שנזכרו לעיל, והכינו לשבת עליו, או פחות מטפח שאין משתמשים בו, אף על פי שנפחת יקבל טמאה, כמו שאמרו: "הבגד מטמא משום שלשה על שלשה למדרס ומשום שלש על שלש לטמאת מת השק ארבעה על ארבעה העור חמשה על חמשה מפץ ששה על ששה שוין למדרס ולטמא מת." ועוד: "תניא קוצע מכלם ועשה בגד למשכב אין פחות משלשה על שלשה למושב טפח ולאחיזה כל שהוא." ועוד: "ולמעמד כל שהוא." ועוד: "הבגד והשק השק והעור העור והמפץ מצטרפין דתנן המקצע מכלן טפח על טפח טמא טפח על טפח למאי חזי אמ׳ ר׳ שמעון בן לקיש משום ר׳ ינאי הואיל וראוי להטלית על גבי חמור." ועוד: "אין מטמא אילא המשמש את הצרך." ועוד: "עור שעשאו לתכריך אפילו כל שהוא טמא." ועוד: "שלש על שלש שנמצאת בתוך הבית טמאה שכל הבית מן המוצנע מצאה אחרי הדלת או בסוחה או פינדירן צרור בה או מחט תחובה בה או שהיתה פקוקה בסל או בקופה טהורה ולעולם אינה טמאה אילא עד שיצניעה לבגד." ועוד: "אמ׳ ר׳ אבא היה ר׳ נחמיה מטהר במטלית שאין בה שלש על שלש

30 b

דלא חזיא לא לעניים ולא לעשירים." והלכה כר׳ נחמיה. ואמרו: "הורו חכמ׳ כר׳ נחמיה." ועוד: "שלשה על שלשה שעשאה לאספלונית מלוגמא ורטיה טמאה." ועוד: "שלשה על שלשה שנתמעט אף על פי שטהור מן המדרס טמא בכל הטמאות." ועוד: "תניא פחות משלשה על שלשה שהתקינן לפיק בו את המרחץ ולנער בו את הקדרה ולקנח בו את הרחים

בין מוכן ובין שאין מוכן טמא דברי ר׳ אליעזר ר׳ יהושע אומ׳ בין מוכן ובין שאין מוכן טהור ר׳ עקיבא אומ׳ מוכן טמא שאינו מוכן טהור אמ׳ עולא אמ׳ רבה בר בר חנה אמ׳ ר׳ יוחנן דכולי עלמא הניחה בקופסה דברי הכל דעתיה עילוה זרקה לאשפה דברי הכל בטולי בטלה לא נחלקו אילא שתלאו בבגדו או הניחו אחורי דלת ור׳ אליעזר סבר מדלא זרקו לאשפה דעתיה עילאויה.״ ואמרו: ״הדר ביה ר׳ עקיבא לגביה דר׳ אליעזר.״ ולבדים תורתם כתורת בגד, כמו שאמרו: ״ומנין לרבות את הלבדים תלמ׳ לומ׳ בגד.״ ומהם גם וילונות וקלעי ספינה כשנמצא בהם נגע כשעור פול, או שנגעו במת או שהאהילו עליו, כמו שאמרו: ״כל הראוי לטמא טמאת מת אף על פי שאינו מטמא טמאת מדרס מטמא בנגעים כגון קלע של ספינה ווילון ושבים של שבכה ומטפחת ספרים וגנגלים.״ ואם היה הבגד וכיוצא בו פחות מן השעור המטמא והשלימו על ידי שחבר אליו דבר מקבל טמאה, צריכים לראות, אם היתה טמאת הדבר שחבר חמורה מטמאת הדבר שחברו אליו, יטמאו שניהם, כשנמצאה טמאה בשניהם או באחד מהם. ואם היתה טמאתו קלה לא יטמא מן הדבר המטמא אותו כשחברו לו דבר שטמאתו חמורה, כמו שאמרו: ״העשה שנים מן הבגד ואחד מן השק שלשה מן השק ואחד מן העור ארבעה מן העור ואחד מן המפץ טהורה חמשה מן המפץ ואחד מן העור ארבעה מן העור ואחד מן השק שלשה מן השק ואחד מן הבגד

31 a

טמא זה הכלל כל שחיבר לו מן החמור ממנו טמא מן הקל ממנו טהור.״ ואם נטמאה ונתמעטה, ועשה ממנה כלים אחרים הראויים למה שהיא היתה ראויה כשהיתה במצבה הקודם, תשאר במצב טמאתה זו, כגון חמת שנתמעטה ועשה ממנה שטיח. אבל אם עשה ממנה כלי אחר שאינו ראוי למה שהיא היתה ראויה מקודם, כגון מצע והדומה לו, טהורה, כמו שאמרו: ״חמת שעשאה שטיח ושטיח שעשאו חמת טהור חמת שעשאה תרמל ותרמל שעשאו חמת כר שעשאו סדין וסדין שעשאו כר כסת שעשאו מטפחת ומטפחת

שעשאה כסת טמא זה הכלל כל ששינהו לשמו טמא לשם אחר טהור.״ ואמרו רבותינו בדבר נפילת הטמאה במחשבה ובכונה: ״כל הכלים יורדין לידי טמאתן במחשבה ואין עולין מידי טמאתן אילא בשינוי מעשה והמעשה מבטל מידי מעשה ומידי מחשבה והמחשבה אינה מבטלת לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה.״ הכונה של באור ההלכה הזאת היא: הנה כל הכלים נטמאים במחשבה ודין טמאה לא יעלה מהם כל זמן שהם בצורתם; אלא כשישנה אותם ממה שהיו בתחלה, ויעביר אותם מן צורתם לצורה אחרת, יפל מהם דין אותה הצורה וגם המחשבה שחשב בהם. והמחשבה לשנותם ולעשותם לדבר שאינו כלי לא יסלק מהם את הטמאה, כל זמן שהם כלים; ולא מחשבה אחרת שקדמה לה. ענין ״כל הכלים יורדין לידי טמאתן במחשבה״ הוא: כשהחליט בעל כלים מיחדים לעשות מהם כלים או לשנות אותם ולעשותם לדבר אחר, אם לא שנה אותם מצורתם יקבלו טמאה כשנגע בהם דבר שיטמא אותם; אבל אם בעל הכלים היה אמן שיעשה אותם למכרם אין מחשבתו פועלת כלום על הדברים שחשב למכר; כמו שאמרו: ״עורות

31 b

של בעל הבית מחשבה מטמאתן ושל עבדן אין מחשבה מטמאתן של גנב מחשבה מטמאתן ושל גזלן אין מחשבה מטמאתן מפני שלא נתיאשו הבעלים.״ ואמרו: ״ואילו עורות טמאות מדרס עור שחשב עליו לשטיח עור סקרטיא עור קטבליא עור חמור עור החמר עור הכתן עור הכתף עור הרופא עור הערסה עור הלב של קטן עור הכר ועור הכסת מדרס עור הסרוק ועור הסורק ר׳ אליעזר אומ׳ מדרס וחכמ׳ אומ׳ טמא מת.״ ואמרו בדבר הטמאות העוברות מכלי אל כלי: ״אמ׳ מר לא תצא בהמה לא בזוג שבצוארה ולא בזוג שבכסותה ולא בחותם שבצוארה ולא בחותם שבכסותה וזה וזה אין מקבלין טומאה וזוג דבהמה לא מקבל

טמאה והתניא זוג של בהמה טמא ושל דלת טהור של דלת ועשאו לבהמה טמא של בהמה ועשאו לדלת אף על פי שקבעו בדלת וחברו במסמרים טמא שכל הכלים יורדין לידי טמאתן במחשבה ואין עולין מידי טמאתן אילא בשינוי מעשה לא קשיא הא דאית ליה עינבול הא דלית ליה עינבול." ובדבר הכלים שאין להם תוך ואינם מקבלים טמאה: מהם כלי עץ שמשתמשים בהם שמוש קרוב ושמוש רחוק. אלו שמשתמשים בהם שמוש קרוב, אינם מקבלים טמאה, כגון סלמות וקולבים וכסויים מיחדים, וגם מנורות מיחדות; ואלו המשמשים שמוש רחוק טמאים. השמוש הקרוב הוא כמשתמשים בגופו, והרחוק כשישמש כלים אחרים, כגון מנורות ומפות, וכיוצא בהם, משום שאלה משמשות את האדם ואת הכלים שמשתמשים בהם לאכל את הדברים הנעשים מן המטעמים, כגון קערות ופנכות, וכוסות וקערות קטנות, וכיוצא בהן. וכל מה שהוא מן הסוג הזה יטמא כשקרה בו דבר המטמא אותו, כמו שאמרו: "העשוי לשמש את האדם כגון הסולם וכגון הקולב ומנורה ואנחותה טהורין העשוי לשמש את האדם ואת משמשי האדם

32 a

כגון השלחן והטבלה והדולפקי טמאים." ואמרו: "כלי עץ יכול הסלם והקולב והנחותה והמנורה תלמ׳ לומ׳ מכל כלי עץ ולא כל כלי עץ או יכול שאני מוציא את השלחן ואת הטבלה ואת הדולבקי תלמ׳ לומ׳ כל כלי עץ ריבה מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו אחר שריבה הכתוב מיעט תלמ׳ לומ׳ שק עץ מה שק מיוחד שהוא משמש את האדם ואת משמשי האדם אף אני ארבה את השלחן ואת הטבלה ודולבקי שהן משמשין את האדם ואת משמשי האדם ומוציא את הסלם שהוא משמש את האדם ואינו משמש את משמשי האדם והקולב והנחותה והמנורה שהן משמשין את משמשי אדם ואינן משמשין את האדם." ומהם מטלית שמדתה שלשה טפחים על שלשה טפחים שהשליכוה לאשפה, וכיוצא בה. ומהם שלש אצבעות על שלש אצבעות על רטיה או מלוגמא, כמו שאמרו: "שלשה על שלשה שהשליכה לאשפה טהורה החזירה טמאה לעולם השלכתה מטהרתה והחזרתה מטמאתה." ועוד: "שלש על שלש שעשאה לאספלונית מלוגמה ורטיה

טהורה.״ ומהם מטפחות, בין שאינן מצירות ובין מצירות; אלא אם כן נמצא בהן נגע או נגעו במת או האהילו עליו, כמו שאמרו: ״מטפחות הספרים בין מצוירות ובין שאינן מצוירין טמאות דברי בית שמאי ובית הילל אומ׳ מצוירות טהורות ושאינן מצוירות טמאות רבן גמליאל אומ׳ אלו ואלו טהורות.״ והלכה כרבן גמליאל, כמו שאמרו: ״ר׳ יוסי ור׳ שמעון אומ׳ נראין דברי רבן גמליאל במטפחת ספרים וכדבריו אנו מורים.״ ומהם הדלת והנגר והמנעול והפותה שתחת הציר והציר והקורה והצנור כשהם קבועים בבנין, כמו שאמרו: ״כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא חוץ מן הדלת והנגר והמנעול והפותה שתחת הציר והציר והקורה והצנור שנעשו בקרקע.״ ויתר הכלים שנזכרו למעלה הנעשים מצמר ופשתים, וכיוצא בו. ואם היה מטוה

CORRECTIONS IN ARABIC TEXT OF ḤEFEṢ

Fol. 7 a, l. 3. לאחכם should read אלחכם
Fol. 28 a, l. 1. יכי should read יכן